

ҚАЗАҚСТАНДА
РЕСЕЙЛІК
ТЕЛЕАРНАЛАР
СОТ ШЕШІМІМЕН
ТОҚТАТЫЛАДЫ

2-бет

«Ақ жол»:
ОҚУ ЖАБДЫҚТАРЫНЫҢ
ОТАНДЫҚ ӨНДІРІСІ
АҚСАП ТҮР

4-бет

ӘКІМДЕР МҰЗҚАЛА
САЛҒАНША МҰЗҚАЛА
ЕКІБАСТУЗҒА КӨМЕК
БЕРУІ КЕРЕК!

5-бет

ҚАЗАҚ УНИ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№50 (1025) 12.12.2022 жыл

ҚАЗАҚ ЕЛІНІҢ ҚАЙ ТІЛДЕ СӨЙЛЕЙТІНІНДЕ РЕСЕЙ ЕЛШІСІНІҢ НЕ ШАРУАСЫ БАР?

АЛЫПТАРДЫҢ
АЙТАЙЫН
ЕЛГЕ СЫРЫН...

Садықбек Адамбековтің рухы күшті, көкірегі – шежіре, тұлғасы мығым. Мұндай, кісі таңқаларлық күш-қуат бір жапырақ сары шалдың бойында қайдан жүр? Оның үлгі-өнеге алған ұстаздары кім? Сәкеңнің жүрегін нұрландырып, жиырма бестегі жігіттей жарқылдатып тұратын қандай құдірет еді?!

8-9
бет

Сыртқы істер министрлігі сырт қала бере ме тағы, бұған қандай қайрат көрсетеді? Біздің Ресейдегі кешегі-бүгінгісі бар, елшілеріміздің қайсысы болса да, «Бір миллионға жуық қазақ тұратын Ресейде неге бір қазақ мектебі жоқ?!» – деп айта ала ма? Тек Иманғали Тасмағамбетовтің ғана елші кезінде Ресейде қазақ тілінде сөйлегенін білеміз. Бұл елші А.Бородавкин 2018 жылы да: «Ел басшылығы орыс тілінде сөйлейді, тек өз араларында ғана емес, Қазақстан халқына үндеу жасаған кезде де», – деп, астамси жауап берген болатын «Россия 24» телеарнасына берген сұқбатында. Бір жағынан Ресей елшісі ащы шындықты, Қазақ билігінің Ресей тілінде сөйлейтінін ашық айтып отыр.

5
бет

ӨНДІРІСТЕГІ АПАТТЫ ТОҚТАТАТЫН КЕШЕНДІ ШАРАЛАР ҚАЖЕТ

Атышулы «АрселорМиттал Теміртау» алып кәсіпорнында да тағы да апат болды. Бұл жолы металлургиялық зауыттың кокс-химиялық өндірісінде орын алды. Салдарынан 1982 жылғы газ қызметкері қаза тауып, небары қырық жасында қыршын кетті. Қазір тағы да сол әдеттегідей арнайы комиссия құрылып, оқыс оқиғаның мән-жайы анықталып жатыр.

3
бет

ГОСУДАРСТВО, БИЗНЕС И НПО: КАК РЕШАТЬ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВА

В 2018 году в СМИ появилась новость о том, что Казахстан занял 31 место по Индексу человеческого капитала среди 157 стран мира. Если кратко, то человеческий капитал – это интеллект, здоровье, знания, качественный и производственный труд, качество жизни.

10
бет

Кәрімбек ҚҰРМАНӘЛИЕВ:

ХАЛЫҚ
ҚАЛАУЛЫСЫ
РЕТІНДЕ
СҮЙІСПЕНШІЛІККЕ
БӨЛЕНГЕН
ҚАЗЫБЕК ИСА

16
бет

ЖАҢА ӘКІМДЕРГЕ ЖАУАПТЫ МІНДЕТТЕР ЖҮКТЕЛДІ

Қазақстан Президентін сайлаудан соң біздегі заңдарға сәйкес үкімет мүшелері мен әкімдер қайтадан тағайындалатыны белгілі. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев жанадан тағайындалған бірқатар облыс әкімдерін қабылдады.

тапсырмалардың орындалу барысы баяндалды.

Бұдан кейін Мемлекет басшысының қабылдауында Солтүстік Қазақстан облысының әкімі Айдарбек Сапаров болды. Ол өңірді дамыту жоспары мен берілген тапсырмалардың орындалуы жөнінде мәлімет берді.

Қасым-Жомарт Тоқаевқа Құмар Ақсақалов Қостанай облысының қазіргі әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі көрсеткіштері мен өңірдегі әлеуметтік-экономикалық өсім мен инвестиция тарту жөнінде баяндады. Сонымен қатар, әкім Президентке Қостанайда өтетін XIX

өңіраралық форумға дайындықтың басталғанын жеткізді.

Мемлекет басшысы жанадан тағайындалған облыстардың әкімдеріне өңірлерді дамыту және тұрғындардың әл-ауқатын арттыру жөнінде бірқатар нақты тапсырма берді. Сондай-ақ, ауыл шаруашылығына жан-жақты қолдау көрсету арқылы ауылдардың өркендеуін қамтамасыз етуді, инфрақұрылымдарды жаңғыртып, көлік-логистикалық ахуалды жақсартуды тапсырды. Сөйтіп, жаңа әкімдерге жауапты міндеттер жүктелді. Оны қалай атқаратынын уақыт көрсететін болады.

ЗАҢ НОРМАЛАРЫНА ӨЗГЕРІСТЕР ЕНГІЗІЛДІ

Әйелдер алдағы бес жылда зейнетке 61 жастан бастап шығады. Сенаторлар зейнет жасын ұзартуды тоқтататын заңды қабылдап, президентке жолдады. Құжатқа сәйкес, келесі жылдан бастап әйелдердің зейнет жасын арттыру 2028 жылға дейін тоқтатылған.

Зейнет жасын төмендету мәселесі талайdan бері қоғамның қызу талқысынан түскен емес. Әйелдер қауымы 58 жастан бастап зейнетке шығуды талап етіп келгенімен, бұл тақырып төңірегіндегі таласқа уақытша нүкте қойылды. Сенаторлар мақұлдаған құжатқа сәйкес, әйелдердің зейнетке шығу жасы 2023 жылдан 2028 жылға дейін 61 жас болып бекітілді. Яғни бес жыл бойы не өспейді, не кемімейді. Үкімет әйелдердің зейнет жасын 58 жасқа төмендету мемлекет қазынасына едәуір салмақ түсіреді деп санайды. Енді 2028 жылға дейінгі мораторийді пайдаланып, зейнетақы жүйесін жетілдірумен айналыса жұмыс деп отыр жауапшылар.

Мемлекет басшысының биылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына арнаған жолдауын іске асыру үшін заң жобасы шенберінде бала күтіміне байланысты берілетін жәрдемақы бала бір жарым жасқа жеткенше төлеу де қарастырылған. Сонымен қатар зейнеткерлерге на енетін азаматтардың жасы

бұрынғыдай 29 емес, 35 жасқа дейін ұзартылған. Осылайша бір күнде жастардың саны елімізде алты миллионнан асып жығылды. Бұл не береді? Бізде 29-дан асқандар тұрғын үй бағдарламаларына қатыса алмайтын. Бұдан былай 35 жасқа дейінгілер мемлекеттік бағдарламаларға қатысуға мүмкіндік алады.

Заң жобасын талқылау кезінде депутаттар көші-кон саясатының тиімділігін қайта қарауды ұсынды. Елге шетелдік тұлғаларды жұмысқа да түйткілді тұстары бар екенін алға тартты. «Көрші елдердегі оқиғаларға байланысты, салыстырмалы түрде, тыныш қана Қазақстанға көшуге ниеттілер көп. Әсіресе тұрғылықты мәртебеге ие болғысы келетіндер басым. Бұл мәртебеге көптеген елдерде қол жеткізу қиын, тек инвестициясы барлар ғана осындай мүмкіндікке ие бола алады. Мәселен, Португалияда тұрақты тұруға арналған инвестиция шегі 45 миллион еуро, Кипрде 300 мың еуро, ал бізде министрлік тізіміндегі мамандық иесі болсаң жеткілікті» - деді депутат Қанатбек Сафин.

Сенаторлар Заң жобасын екінші оқылымда мақұлдады. Енді президент қол қойғаннан кейін, қабылданған өзгерістер жаңа жылдан бастап күшіне енеді. Ал жаңа нормалардың қалай, қандай дәйекпен жүзеге асатынын механизмді мойын бөлгеннен кейін жарияланады.

ҚАЗАҚСТАНДА РЕСЕЙЛІК ТЕЛЕАРНАЛАР СОТ ШЕШІМІМЕН ТОҚТАТЫЛАДЫ

ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрі Дархан Қыдырәлі Қазақстанда ресейлік телеарналар соттың шешімімен бұғатталатынын айтты.

рымыздың бірі. Бірақ біз соттың үкімімен ғана шектей аламыз. Осыған

байланысты азаматтарымыздың шағымы мен сот үкімі болса, біз оны орындаймыз. Заң бұзу деректері тіркелсе, осы орайда соттың шешімі болса, онда бұл шешім орындалады. Қазір жалпы мониторинг жүргізіп отырмыз. Бұған қатысты көптеген мәселе Сыртқы істер министрлігінің құзыретінде», - деді Д. Қыдырәлі. Ведомство басшысы Қазақстан азаматтарының дұрыс ақпарат алуына ерекше назар аударылып отырғанына баса назар аударды.

«ҚАЗМҰНАЙГАЗДЫҢ» ДА ҚАРЫЗЫ БАР ЕКЕН

«ҚазМұнайГаздың» басқарма төрағасы Мағзұм Мырзағалиев кәсіпорын акцияларының қайталама нарықта сатылуына бастау берген салтанатты шарада компанияның сыртқы қарыздары туралы мәлімет берді.

«ҚазМұнайГаздың» қарызы бар деген сөз біздің борышқа батқанымызды немесе қаржылық жағдайымыз тұрақсыз екенін білдірмейді», - деп түсіндірді компания басшысы. Оның айтуынша, компанияның құнды қағаздарын биржаға шығару IPO-ға дайындықтың бір бағыты болған.

«Біздің қарыздарымызға мемлекет ешқандай кепілдік бермейді. Осы жұмыстардың бәрі бірнеше жыл бұрын басталып кеткен. Оның бәрі бүгінгі IPO-ға дайындық болған еді. Қазіргі кезде компанияның

қарызы 9 млрд. доллардан асады. Кейінгі бірнеше жылда қарыз көлемін азайттық. Бір кездері ол 19 млрд. доллар болған. Яғни, біз өз қарызымызды басқарып отырмыз», - деді Мағзұм Мырзағалиев. Соңғы кезге дейін компания жұмысы көпшілікке құпиялау болып келгені жасырын емес. Ең тиімді салада болғандықтан жұрт бұл мекеменің төрт құбыласы тең деп ойлайтын. Сөйтсек, «ҚазМұнайГаздың» қарызы бар екен-ау...

ҚАЗАҚ СПОРТШЫСЫ ФИНАЛҒА ШЫҚТЫ

Тунисте үстел теннисінен жасөспірімдер арасында өтіп жатқан әлем чемпионатында қазақстандық Алан Құрманғалиев финалға шықты.

Қазақстан үстел теннисі федерациясынан мәлім еткеніндей, қарағандылық А.Құрманғалиев мысырлық Хана Годамең бірге аралас жұпта жартылай финалда жапониялықтар Такуми Танимото – Рин Мендемен кездесті. Эльмира Алиева жаттықтыратын А.Құрманғалиев пен оның жұбы Х.Года (бапкері Исмаил Хишам) азулы қарсыластарын 3:2 есебімен тізе бүктірді.

Мамандардың сөзіне қарағанда, қазақстандық спортшы жартылай финалда өзін жақсы қырынан көрсете білді. Шабуылдап, қатты сокқылар жасап, жұптасын да қолдап отырды. Матчтан кейін Хана Годаның өзі де Аланның жеңіске жетелегенін атап айтты. Осылайша, Алан қазақстандық спортшылар арасынан үстел теннисінен алғаш рет әлем чемпионатының финалына шығып отыр. Финалда Алан мен Хана португалиялық Тьяго Абиодана – испаниялық Мария Берзосамен бас жүлдені сарапқа салады.

«ТАЛЬГО» ПОЙЫЗДАРЫ НЕГЕ ТОҚТАДЫ?

Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрі Қайырбек Өскенбаев «Тальго» пойызы рейстерінің тоқтауына қатысты пікір білдірді.

«Атап айтқанда, «Тальго» пойызы біздің талап бойынша қосымша техникалық байқаудан өтуі керек. Сонымен қатар, бұл пойыздың жылдамдығы басқа деңгейде болғандықтан, егжей-тегжейлі тексеруді қажет етеді. Егер ауа райына байланысты немесе кейбір техникалық кідірістерге байланысты «Тальго» белгіленген уақыт аралығында жүріп түзелмейтін болса және кешігіп жатса, онда жағдай түзелгенше тиісті шешімдер қабылданады. Менің ойымша, бұл мәселе бірнеше күнде шешіледі. Себебі, техникалық тексеру тез арада аяқталуы керек. Егер бәрі дұрыс болса, аталған пойыздардың қозғалысы қалпына келеді», - деді Қ. Өскенбаев Сенаттың жалпы отырысынан кейін тілшілер сауалына берген жауабында.

Жалпы осы «Тальго» пойыздарының қызметіне көпшілік кезінде наразылық білдірген болатын. Жолаушылар вагондары алыс жолдарға икемсіз, дәліздері мен купелері тар оған қоса жолсеріктерге арнайы бөлме қарастырылмағанына байланысты сын пікірлер айтылған-ды. Соған қарамастан «Тальго» пойызы қолданысқа енгізілген болатын.

ЗАҢСЫЗ ҚОРШАЛҒАН ЖЕРЛЕР ҚАЙТАРЫЛАДЫ

Ақтау мен Жаңаөзен қаласында 6 мыңнан астам жер заңсыз қоршалған. Бұл ғарыштық түсірілім кезінде белгілі болды.

Қазір жерді заңсыз қоршап алғандардың тізімі жасақталып, тексеру жұмыстары басталып кетті. Бүгінге дейін Ақтау қаласы бойынша 379 жерді, Жаңаөзенде 81 жерді тұрғындар өз атына рәсімдеп алған. «Қосымша алынған жер бойынша жергілікті өкілетті орган әкімнің атына арыз, өтініш жазу арқылы тұрақты комиссия негізінде қарап, талдау

қорытындысын беруі керек. Одан кейінгі орналастыру жұмыстарын сәйкестендіру құжаттары бойынша біздер рәсімдеп бере аламыз», - деді «Ғарыш сапары» космостық мониторинг алғаш рет осындай заңсыз қоршап алынған жерлер бойынша түсірілім жүргізді. Алдағы уақытта өңірдің 5 ауданы да ғарыштан түсірілімек.

«Ақ жол»:

ОҚУ ЖАБДЫҚТАРЫНЫҢ ОТАНДЫҚ ӨНДІРІСІ АҚСАП ТҰР

Оқу жабдықтарының отандық өндірісі ақсап тұр. «Ақ жол» партиясы фракциясының депутаттық сауалын Мақсат Раманқұлов жариялады.

ҚР ПРЕМЬЕР-МИНИСТРІ Ә.СМАЙЫЛОВҚА

Ағымдағы жылдың 29 қараша-сындағы Үкімет отырысында Білім министрі Асхат Аймағанбетов «Жайлы мектептер» жобасын атап өтті, оның шеңберінде 2025 жылдың соңына дейін 800 мыңнан астам оқушы орнын құру, яғни ең заманауи құралдармен және жабдықтармен жабдықталған 500-ден астам жаңа мектеп салу жоспарланып отыр. Оның айтуынша, жоба өз ауқымы бойынша теңдесі жоқ және бюджеттен 2 триллион 600 млрд теңге көлемінде қаржыландырумен қамтамасыз етілген. Бұл, әрине, маңызды бастама. Алайда, бизнес-қоғамдастық «Ақ жол» демпартиясына жолдаған өтініштерінде еліміздегі мектептер құрылысының жағымсыз тәжірибесіне де назар аударады, онда барлық жабдықтар (яғни жиһаз, мүкәммал, оқу құралдары мен кабинеттер, ұйымдастыру техникасы, зертханалар, технологиялық жабдықтар) шетелдік жеткізушілерден сатып алынады. Мұның себебі – мұндай өнімнің отандық өндірісінің болмауы.

Айта кету керек, қазіргі заманғы жабдықтардың технологиялық жабдықтарының үлес салмағы ҚМЖ жалпы құнында 20-дан 25%-ға дейін.

Яғни, «Жайлы мектептер» жобасы бойынша осы мақсаттарға 600 млрд теңгеге дейін жұмсалатын болады, олар қолданыстағы тәсілдер кезінде Қазақстанның мемлекеттік есебінде шетелдік өндірушілерді қолдауға жұмсалады.

Сондай-ақ, тауарлардың импорты әрқашан валюта бағамына байланысты екенін ескеру қажет. Технологиялық жабдықтау әрдайым құрылыс жұмыстарының аяқталуына байланысты анықталғаннан (яғни мердігер болғандықтан) кейін шамамен бір жыл өткен соң, мердігерлер заңды түрде ЖСҚ түзетуді және бағаны қайта қарауды талап етеді.

Сонымен қатар, импорттық жабдықты жеткізу уақыты мен құнына әрдайым логистика, соның ішінде синхронды жеткізу, кедендік рәсімдеу, сақтау, монтаждау және әртүрлі елдерден ондаған

өндірушілерден жеткізілетін әртүрлі позициялардың орналасуы әсер етеді. Көрші елге қатысты сауда санкцияларының қазіргі жағдайын қосса, мұның бәрі жобаны жүзеге асыруға сөзсіз әсер етеді.

Кейіннен бұл факторларды мердігерлер жобалық позицияларды олардың арзан және тиімдірек аналогтарына асығыс қайта келісу үшін пайдаланатын болады, бұл кепілге қойылған жабдықты тиімдірек жабдыққа ауыстыруға және сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін тудыруға әкеледі.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, «Ақ жол» партиясы «Жайлы мектептер» технологиялық жабдықтарының негізгі позицияларын өз өндірісін алдын ала ұйымдастыруды ұсынады.

Шетелдік жабдықтарды сатып алуға жоспарланған қаражатты қазірдің өзінде қазақстандық кәсіпкерлерді тарта отырып, МЖӨ қағидастарында отандық өндірісті ұйымдастыруға бағыттауға болады.

Қаражатты пайдалануға заңды негіз «offtake» құрылатын өндірістерімен ыңғайлы мектептерді жарықтандыру үшін өнімді басымдықпен сатумен келісім-шарттар жасасу болуы мүмкін.

2,6 трлн теңгедегі жайлы

мектептердің алдын ала бюджетін ескере отырып, олардың 25%-ы 600 млрд теңгеден асады, тіпті оқу жабдықтарының жартысын өндірісті оқшаулау ұлттық экономикаға орасан зор соманы жіберуге, отандық кәсіпорындар құруға мүмкіндік береді (оның ішінде ұйымдастыру техникасын, интерактивті жабдықтарды, оқу зертханаларын және робототехника сыныптарын өндіру туралы айта-тын болсақ, жоғары технологиялық дәрежесі бар, қаптартехнологиялық гиялар, физика, химия, биология және т.б.), мындаған жаңа жұмыс орындарын қамтамасыз етеді.

Ұлттық Банктің базалық мөлшерлемесінің жеткіліксіздігі жағдайында бұл шара өндірістік ШОБ үшін нақты ынталандыру бола алады.

Бұдан басқа, бұл осындай жабдықты көршілес ЕАЭО

және Орталық Азия елдеріне экспорттауға сатуға мүмкіндік береді.

Осыған байланысты, Ақ жол демократиялық партиясы «Жайлы мектептер» жобасын іске асыру шеңберінде жабдықтарды сатып алуға арналған қаражаттың кем дегенде жартысы – оқу жабдықтарының өзіндік өндірісін ұйымдастыруға және қазақстандық кәсіпорындардан, оның ішінде мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетіктері, өнеркәсіпті дамыту қоры және басқа құралдар арқылы осындай өнімді сатып алуға бағытталуы тиіс деп көздеуді талап етеді.

Құрметпен,
«Ақ жол» фракциясының
депутаттары

«Ақ жол» демократиялық
партиясының баспасөз қызметі

ТӨЛЕМ ТӘРТІБІНДЕГІ ТҮСІНБЕУШІЛІК КӘСІПКЕРЛЕРДІ ТҮҢІЛДІРУДЕ

Төлем тәртібіндегі түсінбеушілік кәсіпкерлерді түңілдіруде. «Ақ жол» демпартиясы фракциясының депутаттық сауалын Дания Еспаева жариялады.

ҚР ПРЕМЬЕР-МИНИСТРІНІҢ ОРЫНБАСАРЫ Е. ЖАМАУБАЕВҚА

ҚР БАС ПРОКУРОРЫ Б.АСЫЛОВҚА

«Ақ жол» партиясына әртүрлі өңірлерден (Шымкент, Қызылорда және т.б.) кәсіпкерлердің мемлекеттік кірістер органдары тарапынан олардың заңды құқықтарын бұзу фактілері бойынша өтініштері келіп тұр. Бұл өңірлерде ШОБ субъектілері «ҚР ӘҚБТК» 266-бабы бойынша әкімшілік жауапкершілікке белсенді тартыла бастады. Бұл бап заңды тұлғалар арасында 1000 АЕК-тен асатын сомасы бар мәмілелер бойынша қолма-қол ақшамен төлегені үшін салықтарды және айыппұлдарды қайта өндіріп алуды көздейді. Тек Шымкенттің өзінде мұндай істер 242 бизнес субъектісіне қатысты қозғалған. Шамамен бағалаулар бойынша, Мемлекеттік кірістер органдарынан осындай қысымға ұшыраған кәсіпкерлердің жалпы саны бір жарым мыңға жуық немесе осы қаладағы кәсіпкерліктің әрбір төртінші субъектісін құрайды. Бизнес өкілдері салық салушылардың әрекетімен теріспейді. «Төлемдер және төлем жүйелері туралы» Заңға сәйкес, сомасы 1000 АЕК-тен асатын мәміле бойынша төлемдерді ҚҚС төлеуші ретінде есепте тұрған ЖК немесе басқа ЖК немесе заңды тұлғаның пайдасына заңды тұлғалар тек қолма-қол ақшасыз тәртіппен жүзеге асырады.

Сол заңға сәйкес, 1000 АЕК-тен аз мәмілелер (бүгінде бұл шамамен 3 млн. тг) қолма-қол төлеу арқылы жасалуы мүмкін. Әкімшілік істер қозғалған кәсіпкерлер заңды тұлғалар арасында қолма-қол ақшамен кейбір есеп айырысуларды жүзеге асырды,

бірақ мұндай мәмілелердің сомасы 1000 АЕК-тен аспайды және бұл ретте әрбір мәмілеге жеке шарттар жасалды. Осылайша, заң бұзылған жоқ.

Алайда, қазір салық төлеушілер тауарлардың, жұмыстардың, қызметтердің түрлілігіне қарамастан және оларды жасасу кезеңіне қарамастан, соңғы 3 жылда бір тұлғалар арасында жасалған мәмілелерді кәсіпкерлер салықтардан жалғарту мақсатында жасанды түрде бөлшектелген «бір мәміле» деп санайтын заңсыз тәсілді ойлап тапты.

Бүгінде өмір сүріп жатқан шағын және орта бизнес үшін – мұндай «көреген қулық» – бір мәміле үш жылға созылуы, ШОБ-та ешкім тауардың жеткізілуін, оның үстіне оның төлемін 3 жыл күтпейді. Мемлекеттік кірістер органдарының дәлелдері аудитсіз, тергеу органдарының қорытындысына тек олардың болжамдарына негізделген.

Енді заңды түрде 1000 АЕК-ке дейін қолма-қол ақша алынған кәсіпорындар бұрын төленген салықтар мен айыппұлдар қосылады, ал біз кәсіпорынның жылдық айналымының 37%-на дейін болатын кейбір жағдайлардағы күрделі сомалар туралы

айтып отырмыз. Шын мәнінде, бұл адал бизнеске қосарланған салық салу туралы. Көптеген шағын және орта бизнес үшін бұл өлім жазасымен тең.

«Ақ жол» фракциясы салық органдары заңдарды тағы да өзінше түсіндіреді деп санайды. «Төлемдер және төлем жүйелері» Заңында мәміле бойынша төлемдер туралы айтылған. «Мәміле» сөзі жекеше түрде қолданылады, яғни 1000 АЕК шегі бір мәміле бойынша төлемге қолданылады. Бұл ретте заңнамада белгілі бір салық кезеңі үшін мәмілелер саны бойынша шектеулер жоқ.

Бұдан басқа, Ұлттық Банк өзінің ресми түсіндірмесінде ҚҚС төлеуші ретінде есепте тұрған заңды тұлғам немесе ЖК-мен бірлесіп бір шарт (мәміле) шеңберіндегі жалпы соманы да көрсетеді.

Мемлекеттік кірістер органдарының бір мәміле шеңберіндегі бөлшек төлемдер туралы дәлелдері негізсіз болып табылады, өйткені төлемдер бірқатар мәмілелер бойынша жасалған, бұл ретте заңнамада «бөлшек төлемдер» ұғымы жоқ. Мемлекеттік кірістер органдарының лауазымды адамдарының өкілеттіктерін асыра пайдалануы және іс бойынша шешім шығару кезінде тиісті тәсілдің болмауы байқалады.

Сонымен қатар, істерді қарау кезінде Мемлекеттік кірістер органдары өрескел процесік бұзушылықтарға жол береді.

Мәселен, кейбір қаулылар салық төлеушілердің қатысуынсыз шығарылды және егер істі қарау кезінде шарттар талап етілмесе және зерделенбесе және түсініктемелер алынбаса, салық органы құқық бұзушылық жасау фактісін және кәсіпкердің кінәсі анықтағаны түсініксіз. Бұл ретте салық салушылар мәмілелер бір сұрақ бойынша жасалған деп мәлімдейді.

Мемлекеттік кірістер органдары материалдарды және шарттарды зерделемей, ЭШФ деректерін талдау бойынша камералдық бақылау негізінде әкімшілік істерді қозғайды. Бұл ретте мемлекеттік кірістер органдары қызметкерінің түрлі тауарлардың, жұмыстар мен көрсетілетін қызметтерді бір мәмілемен сатып алу жөніндегі кейбір тұлғалар арасындағы мәмілені айқындау жөніндегі субъективті пікірі нормативтік-құқықтық актілерден жоғары қойылады.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты «Ақ жол» фракциясы келесіні талап етеді:

1. ҚР «Төлемдер және төлем жүйелері туралы» Заңының 25-бабының, ӘҚБТК 266-бабының нормаларын заңды түсіндіруді және қолдануды қамтамасыз ету, оны түсіндіруді бұрмалау мүмкіндігін болдырмауды.

2. Көрсетілген өңірлердегі мемлекеттік кірістер департаменттерінің іс-қимылдарының заңдылығын тексеруді.

3. Заңнаманы бұзушылықтар расталған жағдайда, Мемлекеттік кірістер органдары - прокурорлық ден қою шараларын қабылдауды.

Құрметпен, «Ақ жол»
фракциясының депутаттары

«Ақ жол» демократиялық
партиясының баспасөз қызметі

Конституциядағы 7-баптың 2-тармағын алып тастауды талап еткен депутаттық сауалымыз өте өзекті екенін Ресей елшісі де көше «Россия сегодня» агентігіне берген сұқбатында тіл туралы өрескел сөзімен дәлелдеп беріпті!.. Ресейдің Қазақстандағы өкілетті елшісі Алексей Бородавкин: «Әрбір қазақстандық екі аяқта нық тұруы тиіс: бірі мемлекеттік тіл – қазақ тілі, екіншісі, Қазақстан Конституциясында көрсетілгендей ресми тіл – орыс тілі. Бұл екі аяқтың екеуі де бірдей болған жағдайда ғана алға қадам баса алатынын ескеру керек» – дейді.

Бір тіл болғанда ғана – бір ел, бір мұдде болатынын білу үшін аса көрегендіктің қажеті жоқ енді. Басқаны қайдам, Ұлттық идеологияда босқа өткен бір дәуір – отыз жылғы қылмысқа тең қателігіміз көрсетіп берген жоқ па бәрің!

Мемлекеттік тілді міндеттеу – Мемлекеттің міндеті!

Сондықтан да биыл 27 сәуірде Кенес одағы империясының 70 жылына айтып отырғанда, Тәуелсіздік алған 30 жылда, барлығы 100 жылда тұңғыш рет парламентте Конституциядағы тіл туралы 7 бапты өзгертіп, тек Қазақ тіліне ғана жекедара Мемлекеттік статус беруді және Мемлекеттік тілді міндеттейтін заң қабылдауды, талап еткен «Ақ жол» фракциясының депутаттық сауалын жариялағанбыз. Осы депутаттық сауалда «Ақ жол» талай-дан көтеріп келе жатқан Қазақстан Азаматтығын алу үшін мемлекеттік тілден емтихан тапсыруды тағы да ұсынғанбыз. Бұл мәселе шешіліп жатқанын жақында Үкімет басшысы Ә.Смайыловтың өзі мәлімдеді. Ал Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдау мәселесі әлі созылып келе жатыр.

Мемлекеттік тіл туралы заңның Концепциясы жобасын биыл 31 тамызда Тіл комитеті қарайтын Ғылым және жоғары білім министрлігіне өткізгенбіз. Соған министрлік қорытынды жасауы керек еді, үш айдан бері әлі жауап берген жоқ.

Осы Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдап, Конституцияның тіл туралы бабын өзгертуді талап еткен депутаттық сауалымызды Мәжілісте 41 депутат қолдағанын айта кетуге тиіспіз.

Ал бұл депутаттық сауалымызды белгілі зиялылар бастаған қалың ел фейсбукта «Мен конституциядан 7 баптың 2 тармағын алып тастауды талап етемін!»-деп халықтық челендж жасап қолдады. Еговтағы петицияда қолдаушылар саны жарты миллионнан – 500 мыңнан асып кетті! Халық арасында қоғамдық резонанс тудырды!

2020 жылы «Қазақ үні» ұлттық порталындағы Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдауды, конституциядан 7 баптың 2 тармағын алып тастауды талап етіп, ҚР Президентіне жазылған Ашық хатқа бір жарым айда өлеңге әйгілі Ұлт зиялылары бастаған 126 мың адам қол қойды. Бұл қолдау қазір 130 мыңға жетті.

Артында миллиондар тұрған, Мемлекеттік тіл туралы заңды талап еткен Ашық хатқа еститін мемлекетіміз Әділетті Қазақстанда әділетті қарайды деп білеміз.

Бүгінгі күннің ең басты мәселесі – Мемлекеттік тіл мәселесі!

Тіл тағдыры шешілмей, Ел тағдыры шешілмейді!

Қазыбек ИСА

ҚАЗАҚ ЕЛІНІҢ ҚАЙ ТІЛДЕ СӨЙЛЕЙТІНІНДЕ РЕСЕЙ ЕЛШІСІНІҢ НЕ ШАРУАСЫ БАР?

Өзге елге не істеуді үйретіп, өзеуреп, «скі тілді білген екі аяғымен нық тұрып, алға қадам баса алады» деп пәлсапа соғып отырған елшіге өз сөзінен ұстап алып, ескертуіміз бар біздің де! Сонда тек Ресей тілін ғана білетін біздің елдегі орыс этностары 31 жылдан бері қашанғы бір аяғымен тұрады? Қашан алға басады? Өзге тілде ғана - яғни бір аяғымен ғана узақ тұрған адам құлайтынын ұмытпау керек, елші Бородавкин мырза! Айтпақшы, сіз біздің елде елші болғаныңызға биыл бес жыл болды, өзіңіз әлі бір аяқпен жүрсіз ғой, қашан қазақ тілін біліп, нық тұрасыз?

Тәуелсіз Қазақ Елі азаматтарының қай тілде сөйлеуін нұсқап көрсететіндей билікті Ресей елшісіне кім беріп отыр?

ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚ ЕЛІНІҢ ҚАЙ ТІЛДЕ СӨЙЛЕУІ КЕРЕКТІГІНДЕ РЕСЕЙ ЕЛШІСІНІҢ НЕ ШАРУАСЫ БАР?

Сыртқы істер министрлігі сырт қала бере ме тағы, бұған қандай қайрат көрсетеді?

Біздің Ресейдегі кешегі-бүгінгісі бар, елшілеріміздің қайсысы болса да, «Бір миллионға жуық қазақ тұратын Ресейде неге бір қазақ мектебі жоқ?!» – деп айта ала ма? Тек Иманғали Таспағамбетовтің ғана елші кезінде Ресейде қазақ тілінде сөйлегенін білеміз.

Бұл елші А.Бородавкин 2018

жылы да: «Ел басшылығы орыс тілінде сөйлейді, тек өз араларында ғана емес, Қазақстан халқына үндеу жасаған кезде де», – деп, астамси жауап берген болатын «Россия 24» телеарнасына берген сұқбатында. Бір жағынан Ресей елшісі ащы шындықты, Қазақ билігінің Ресей тілінде сөйлейтінін ашық айтып отыр.

Жалпы, Ресей елшісінің бұдан төрт жыл бұрынғы да, кешегі де сөзіне қарасаң, Тәуелсіздік алғанына 31 жыл толып отырған Қазақстан әлі Ресейдің губерниясы секілді...

Бұл Бородавкин мырза Ресей елшісі болып Қазақстанға келгелі бері аузы бір тынбай, тәуелсіз елдің ішкі ісіне араласуда.

Биылғы жылдың басында да тағы да осылай Қазақстандағы тіл мәселесіне нұсқау жасағысы келген заңсыз әрекетіне де заңды тосқауыл жасап тауыр берген едік «Қазақ үні» ұлттық порталында. «Қайталау - оқу анасы» дегендей, елшіге тағы да қайталап өтейік.

-Қазақстанда бәрі орысша сөйлейді. Тіпті, көбі жаңылмай және грамматикалық қателерсіз колданып жүр. Орыс тілінің ресми мұрабабасы Қазақ тілінің конституциясында бекітілген. Бұған ешкім өзгеріс енгізіп жатқан жоқ. Оның үстіне орыс тілін білу Қазақстанда артықшылық ретінде қарастырылады. Мысалы, орыс тілін білмейтіндерінің білікті

жұмысқа тұруы қиын, – дейді Ресейдің Қазақстандағы елшісі А.Н.Бородавкин «Независимая газета» басылымына арнайы сұқбат бергенде.

Иә, Ресей елшісі шынын айтар болсақ, ащы шындықты ашып айтып, еліміздегі қазақ тілінің жағдайы әлі реанимациядан шыға алмай жатқанын әлемге әшкерелеп берді.

1.Тәуелсіздік алғанымызға 30 жыл болса да, еліміздегі жағдай Кенес империясының отары кезіндегімізден түк те өзгермегені, қайта тіл мәселесінде кері кеткенін;

2.Әлемдегі әрбір отарлық құлдықтан құтылған елдер жасайтын отарсыздану, ұлттық идеологияны ұстану жолында біздің елде 30 жылда түк те істелмегенін;

3.Біздің биліктің 30 жыл бойы «Тәуелсіз ел ретінде ұлттық мүддемізді қорғауда, мемлекеттік тілді дамытуда пәрін қатырып жаттырмай» деп 100 пайыз өтірік айтып келгенін әшкерелеп берді.

Ресей елшісінің Ресей үшін әрине, мақтаныш ретінде, біздің орысқұл билік пен орысқұл интеллигенция үшін әлі күнге жетістік ретінде саналған бұл орыс тілінің артықшылықтары – Тәуелсіз ел үшін масқара кемшіліктер!

Негізі Тәуелсіздіктің 30 жылдығында, бізде орыс тілін білу билік лауазымдары мен мемлекеттік қызметтерге тұру үшін артықшылықтар болмауы тиіс еді.

Бізде 30 жылда өсіп-өнген, өмірге келген жастар бір кезде өзін отарлап алған елдің тілін – Ресей тілін білмеуі тиіс-тұғын...

Міне, сонда «Шын Тәуелсіздік алғанбыз» деп мақтануға болады. Шын тәуелсіздік алған туыс елдер Өзбекстан, Әзірбайжан, Түркіменстан, анау Балтық бойы елдері Литва, Латыш, Эстония, Кап тауындағы Грузия, Армения елдерінде, Украина болса да, солай, оларда мемлекеттік тіл мен ағылшын тілін біледі бәрі.

Бізде де мемлекеттік тіл – қазақ тілі мен ағылшын тілін білуге тиіспіз. Бір кездегі отарлаушы ел Ресей тілін білуге тиісті емеспіз. Орыс тілін мемлекет қаржысына, балабақшалар мен мектептерде, ЖОО-ларда міндетті оқытумен емес, әркім өз қалауынша, өз қаржысына үйренуі керек!

Яғни, «Қазақстанда бәрі орысша сөйлейді» деген сөз – «Қазақ Елі Рухани Тәуелсіздік алмаған, бәрі тек қағаз жүзінде ғана» деген сөз!

Отыз жыл бойы зарлап келе жатқан зарымыз, енді кеше ғана Қаңтар қырғынында көшеге пұл үшін ғана емес, тіл үшін де шыққан қазақ жастарының ереуілінен кейін туған «Әділетті Қазақстан» анық, шындығында да жана дәуірге аяқ басу болса, іс жүзіне асуы керек!

«Жана Қазақстан» ескі Қазақстанның саяси һәм рухани қателігін қайталамауы үшін, тек Мемлекеттік тілде сөйлеуі тиіс!

ӘКІМДЕР МҰЗҚАЛА САЛҒАНША МҰЗҚАЛА ЕКІБАСТҰЗҒА КӨМЕК БЕРУІ КЕРЕК!

«Жаңа жыл» деп мұзқала салғыш әкімдер, оның орнына онсыз да мұзқалаға айнап кеткен Екібастұзға көмек беруі керек!

Бұл сөз ең алдымен Тәуелсіздік күнін аттап өтіп, жаңа жыл мерекесіне бір ай бұрын кіріскен, биылдың өзінде бюджеттен мұз қалашық салып, шырша орнатуға 44,1 миллион теңге бөлген Қостанай қаласы әкімі Марат Жүндібаевқа және басқа қалалар әкімдеріне арналады.

Бұл туралы ҚазАқпарат агентігінің сауалына жауап берген қала әкімінің баспасөз хатшысы Мәжит Шүленов те мәлім еткен.

Қостанай қаласы әкімі Марат Жүндібаевтың «Астана» телеарнасына айтуы ақшасы көп емес екен, әлі жеткіліксіз көрінеді...

Бұдан бөлек Қостанайдағы 2 шағын ауданда жаңа жылдық шырша мен сырғанақтар бой көтереді екен.

Қостанай қаласы әкімдігінің айтуынша, 2019 жылы да жанажылдық безендіруге 44 млн. теңге жұмсалған.

Ал кезінде Жылу энергия орталықтарын тиынға алып, доллармен миллионерлер аталып отырған олигарх Клебановтар мен тілі дұрыс болмағасын тірлігі дұрыс

болмайтын облыс, қала басшыларының кесірінен қақпаң аяғыздылуына қалған Екібастұз қаласын түрғындары өз үйлерінен бас сауғалап безіп кетті...

Жылыну үшін ыстық су құйған бөтелкелерді құшақтап ұйықтауға дейін бару не деген масқарашылық!!

Ал осының бәріне тікелей кінәлі, жылуға жауап беретін Павлодар облысы әкімінің бірінші орынбасары Олег Круктын облыс әкімі міндетін атқарушы болғаны аязда жылу іздеген жұртты одан сайын қалтыратып жіберді... Әзірше, «міндетін атқарушы» деген уақытша анықтауыштан

жұбаныш тауып, болашақта халықпен халықтың тілінде сөйлесе алатын іскер әкімнің үмітті болып отыр...

Бір топ парламент депутаты Екібастұз қаласына барып, апатты жағдайды оңалту үшін үлестерін қосып қайтты.

Қымбатшылықтан қысылып, айлығы шайлығына жетпей, нанын зорға тауып отырған халықтың қыруар қаржысын күн жылығанда еріп кетер жасанды «құрылыспен» суға ағызып жібергенше, жұртқа пайдалы іске жұмсау керек, әкім мырзалар!

Қазыбек ИСА

Қырғыз бен қазақ қашан да құда-жегжат. Алыс-берістері бар. Қуаныштары мен қайғылары да ортақ. Сондықтан болар бірімен-бірі тонның ішкі бауындай араласып жатады. Қырғыздың Қарабалтасының Сосновка айылынан қарындасымыз Сарахан мен күйеу бала Болат телесфон шалды. «Сіздердің ашымыз немере қызымыз Маликаның тушоо тойына шақырамыз. Біздің той қазақтарға қарағанда өзгеше болады келсеңіздер» – дегенді айтып, шақыру билеттерін де жіберіпті.

Баруға тура келді. Қырғыздар кішкене балаларының тұсаукесер тойын қалай жасайды екен, оның үстіне бұдан үш жыл бұрынғы әлемдік кесепат ауруында бара алмай қалған шаруа барын да ескеріп, жолға шықтық. Ертеңгі сағат жеті жарымда Қордайдағы шекара кеден бекетіне жеткенімізде көліктердің

екі жағында жүк машиналардан көмірді қолмен түсіріп жатқандарды көрсек, екінші жағында машинаға көмірді қолымен тиіп жатқандары да кездесті. Мұны көріп, көршілеріміздің тұрмыстары қиындау екен деп алға жылжыдық. Сондай-ақ жолдың екі шетінде он литрлік жабық пластмасса ыдыс-

сы едәуір уақытқа созылып, кешкі бестерде мейрамхананың төрт жүз қонағына жайылған дастарханына кірді. Той залы заман талабына сай үлкен экрандар ілінсе, музыкалық сахна да барлығына көрінетіндей ойластырылған. Дастархан мәзірі де керемет. Тойды Болат пен Сарахан немересі Малика көтеріп, келін баласы және екі ұлымен ортаға шыққанда от шашу шашылып, дүйім ел құрметпен қарсы алды. Мұндағы бір ерекшелігі – аталы-балалы, немерелілер ұлттық ақ қалпағымен шыққаны өмірлерінің жалғасып жатқан жарасымды тіршіліктерін көрсетсе, тойдағы ер адамдардың ақ қалпақтары қырғыз екенін айғақтап тұрғандығы сезілді.

Тойға келген көпшілікті асаба: «Бәріміз сыртқа шығайық, Маликаның тұсаукесеріне!» – деп, іштегілерді сыртқа шақырды. Көпшілік мейрамхананың батыс жағындағы көшеге шыққанда «екі жаққа қарай тұрыңыздар, қазір кішке қызымыздың тұсаукесерін бастаймыз» деп жар салды. Тойға келгендер екіге бөлінгенде Болат пен Сарахан әдемі киінген кішкентай Малика немересін аяғына ала жібімен көтеріп, келін баласы мен үйелмелі-сүйелмелі ақ қалпағы бар сегіз бен он жастағы екі ұлдарымен ортаға шықты. Жанадан жүре бастаған баланың тұсау кесерін алдымен кішкене балалар мен қыздар, ересектері және жігіттер мен қыздар, үлкендер де жаяу жарысқа түсіп, бақтарын сынап кескенін көрдік. Жаяу жарыстың шарты бойынша кішкентайлар 50 метр аралығында жүгірсе, ересек балалар – 100, одан үлкендер 150 метрді бағындыратын көрінеді. Жарысқа қатысқандардың барлығы спорттық киімдер киіп келгенді.

Бірінші болып, ең кішкентайлар арасында 50 метрден жарысқа бес-алты-жеті жастағы балалардың оншақтысы шықты. Сол баланың ішінде сөреге бірінші болып, ұзын бойлы, сырақты бала алдына жан салмай келді. Бұдан кейін іркес-тіркес болған балалар да көп. Жарыс төрешісі мәреге бірінші болып келген әлі баланың қолынан жетектеп келіп, аяғындағы ала жібінен Маликаның аяғындағы ала жібінен пышақпен кескізді. Оған той иелерінің сыйлығын табыстады. Бұдан кейін 2-5 орынға ие болған балаларға түрлі ойыншықтармен марапатап жатты. Екінші кезекте осындай жастағы кішкене қыздар арасында да жарыс өтіп, олар да сыйлық үшін бар күштерін салып жарысты. Ересектер мен үлкендер және қыз-келіншектер, жасы келген сақа жігіттер мен келіншектер де 100-150 метр аралықта жігірді. Жарысқа қатысқандардың арасында алдыңғы бес орынға ие болғандар түрлі сыйлықтардан құралмады.

Маликаның тұсаукесер жары-

қойды. Бұдан кейін даяшылар қырғызша үгітіліп тұраған кеспелі екі табақты қоса алып келді. Қырғызша үгітілген ет дастархан басындағыларға арналса, кесек-кесек етті әркім өзінің жолы бойынша бөліп алып кетуге арналған екен. Сол үшін даяшылар алдына ала пакет таратқаны белгілі болды. Ол пакеттің ішінде шағын қалталар да салыныпты. Біздегідей дастархан басында абыр-дабыр, «пакет, пакет» деп жатқан қонақтарды көрмедік. Яғни, мейрамхана ұжымының жұмысы өйте-өйтегі түрде болса, той иелерінен де тойлар біздің көңілінен шықты.

Бұл тойдан көп нәрсе түйіп қайттық. Тойда ұлттық ерекшелік, ұлтқа тән өзгешелік, рухы асқақтап тұрғаны сезілді. Оны біз қырғыздардың баласынан бастап, үлкендері киген ақ қалпақтарынан көрдік.

Маликаның ТУШОО ТОЙЫ

тардың қатар-қатар қойылған орындарды да көрдік. Сөйтсек, ол біздің жақтан алып өткен бензинді қырғыздар осылай саудалайтын орындар екен. Қырғызда жанармай бағасы бізден қымбаттығын жол-жөнекей байқадық. Жүріп өткен ауылдардың аттарын да орысша. Тіптен, шекарадан өткенде «Ленин районы» деген жазуды да оқыдық. Жолдағы елді мекендердің аттары «Степной», «Луч», енді бірі «Фрунзе» деген ауылдарды да басып өттік. Бішкек қаласын айналып өтетін Қарабалта жолына түскенімізде ескірген жолдың азабынан құтылып, үлкен даңғылға іліктік. Бұл жолды бұдан үш жыл бұрын Қытай компаниялары жасап жатқанын көргенбіз. Жол бітіп, жақсы жасалыпты. Мұндағы ауылдарда аз да болса жана құрылыстардың нысандары бой көтере бастаған, бірақ көп емес. Тіптен, бұрын өзіміз көрген кеңестік атау жоғала қоймаған бір ауылға ілікенімізде «Мәскеу районы» деген жазуды көзіміз шалды. Сонда барып, Қарабалтаға жақын қалғанымыз еске түсті. Ауылда сол жылы Лениннің қолын созып тұрған еңселі ескерткішін көргенбіз. Сол еңселі ескерткіш әлі тұр. Айналасы таза, абаттандырылып калпын сақтаған. Өз тәуелсіздігін алғанына отыз жыл болғанымен, қырғыз елі кеңестің Лениндей көсеміне тиіспегеніне қайран қалдық. Көп ұзамай, көше бойына қарап келе жатып, біраз жер өткенде тағы да бір Лениннің қыстық киімімен тұрған екінші ескерткіші көзімізге түсті. Бұл ескерткіш те жақсы сақталыпты. Тұрған жері де көрнекі. Жол-жөнекей ауылды тамашалап, Қарабалтаға жетіп, той жасайтын Сарахан қарындасымыз бен күйеу баламыз Болаттың Сосновка ауылына бет алдық. Қарабалтадан оңтүстік қарғыз Алатауына баратын Сосновка ауылын басып өтіп, Тәжікстанға асады. Екі елді байланыстырған жолда көлік те көп. Сапалы жолға бейне бақылау қойылған екен. Себебі, жол шетінде азын-аулақ ауыл да кездеседі.

Шекарадан екі сағат жүріп той жасайтын Болаттың үйіне де жеттік. Есік алды тойдың абыр-дабырымен айналысқан қырғыз бауырларымыз бізді көргенде «Қазақстаннан бау-

ырларым келді!» деп қарындасымыз бәйек болса, Болат та «қайын жұрт» деп құшағын ашты. Көрші-қоландары да қуанып жатыр. Үйдің ауласы кең болғандықтан, тойға деп үш үлкен тай қазанда жылқы етінің қайнап жатқанының үстінен түстік. Буы бұрқыраған қазанның басы-қасында бір адам жүр. Ол бар шаруаны өзі ғана тындырып жүрген тәртізді. Оны сөзге тарттық.

– Мына қазандардың сыйымдылығы қанша?
– Байеке 250 литрлік, – деді.
– Сонда бір жылқының еті ме?
– Жоғ-а, бір жылқы сойып, ол жетпейді деген соң жарым жылқының етін базардан алдық және қазыны да, – деді қазанның астына отын салып жатып. – Ана жақтағы 80 литрлік екі қазанда ет пісіп жатыр, – деді.

Қазан-қазан етті көргенде бір жасқа келген Болаттың немере қызының тұсаукесер тойына аз адам шақырылмаған-ау деп ой түйдік. Біз жақта мұндай қазандардың басында бес-алты жігіт бірі отқа жасаса, бірі етке қарап, азын-аулақ ошақ басында онаша бастанғы жасап жатушы еді. Мұнда ондай әрекет байқалмайды. Тек бір жігіт бәрін өзі жөндеп, піскен етті текештерге салып жатқанда өзіміз теміңдін екінші күйеу бала келді.

– Сендерде қазанға бір-ақ адам қарай ма? – дегенімде:
– Бұл жігіт бір өзі жылқы сойып, осындай кәсіппен айналысады. Бәрін өзі жөндеп реттейді, кәсібі – сол, – деді.

– Еттерің шақырылған қонақтарға көп емес пе?
– Жоғ-а, бәрі есептелген. Оны да осы жігіт жөндейді.
– Ал қазандағы сорпасын не істейсіңдер?
– Оның біразын пайдаланады. Аз қамыр мен ет салып, дастарханда отырғандарға қояды, – деп ол қазан басындағы жасыл көмегісті.

Қазан басындағы жеті сорпасынан суыған жылқының табан шыққан қабырларын арнайы электр құрғымен бір өлшеммен бөліп, тегештерге салды. Басқа да еттерді де реттеп, той дастарханына әзірлеумен айналысып кетті.

Той Қарабалтаның қақ жарып өтетін үлкен жолдың бойындағы «Бак сарай» мейрамханасында түстен кейін сағат үште басталды. Мейрамханадағы жиылған елдің

ГОСУДАРСТВО, БИЗНЕС И НПО: КАК РЕШАТЬ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВА

В 2018 году в СМИ появилась новость о том, что Казахстан занял 31 место по Индексу человеческого капитала среди 157 стран мира. Если кратко, то человеческий капитал – это интеллект, здоровье, знания, качественный труд, качество жизни.

В РК ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ НЕ ВОСТРЕБОВАН?

Трудно судить об объективности этого показателя, но, к примеру, в 2017 году Казахстан занял 35-е место в мире по индексу образования. Уровень грамотности казахстанцев сейчас составляет 99,8%. По этому показателю мы занимаем 18-ое место среди 184 стран мира и 1-ое место в Азии. В рейтинге глобальной конкурентоспособности в 2019 году Казахстан занял 55 место среди 140 стран.

Следует отметить, что если в 2008 году Казахстан находился в группе стран со средним уровнем развития человеческого потенциала, то с 2009 года Казахстан перешел в группу с высоким уровнем развития человеческого потенциала, успешно поддерживая свои позиции и после 2014 года. Эксперты ПРООН отмечают, что Казахстан демонстрирует один из самых высоких показателей роста ИЧР в регионе – в среднем на 1,1 процента за последние 10 лет.

Национальная конкурентоспособность и накопление конкурентоспособных преимуществ – ключевой вопрос для развития любой страны. Они являются основополагающей объективной мерой уровня качества жизни и благосостояния нации, которые, в свою очередь, оказывают существенное влияние на имидж бренда Казахстан. Человеческий капитал является одним из основных факторов повышения конкурентоспособности нашей страны. Недаром казахстанцы нередко имеют успех за рубежом как специалисты.

Казалось бы, имея вышеуказанные данные, интеллектуальный потенциал, несметные богатства в виде различных полезных ископаемых, сравнительно небольшое население, огромную территорию, значительный рост ВВП на душу населения, Казахстан реально мог стать процветающей страной с состоятельными гражданами. Ведь конкурентоспособность человеческого капитала и конкурентоспособность национальной экономики должны находиться в прямо пропорциональной зависимости.

Однако этого не произошло – несостоятельность многих экономических позиций «весомо, грубо, зримо» проявилась в «свободном плавании» в ЕАЭС, в нынешний экономический кризис в условиях санкций и мировой «гибридной войны».

Государственных программ огромное количество, однако большая часть из этих планов громдье осталась лишь на бумаге. Некоторые из них превратились в чисто пропагандистские тренды, в которых «шершавым языком плаката» примеривался и сингапурский, и финский, и канадский и другой опыт. Не говоря о «центрально-

зиатском барсе», который вроде бы должен потеснить «азиатских тигров», но он остался лишь в про-граммах.

Конечно, возникают вопросы: кто пишет «докладные записки», те же планы громадь, кто отслеживает их экономическую целесообразность, прагматизм, окупаемость, соответствие с законами и их практическую реализацию? Немало прорывных проектов после их воплощения в жизнь по разным причинам оказывались нежизнеспособными. Лишь в последнее время на официальном уровне стали говорить о необходимости выполнения принятых госпрограмм.

Казахстан должен полностью раскошиться с олигархической системой, будь то в экономике или в политике, заявил президент страны Касым-Жомарт Токаев. Здесь надо отметить, что президент Токаев «демонтирует» не только родственников и близких людей первого президента. Глава государства идет дальше этого. Чтобы не было «семейного клана» во власти и экономике, К.Токаев законодательно убрал саму возможность nepoтuзma.

ОСВОБОДИТЬ ГРАЖДАНСКУЮ АКТИВНОСТЬ ЛЮДЕЙ

По словам президента К.Токаева, Казахстану нужны политические преобразования, необходимо было «освободить гражданскую активность людей», но это была «очень большой запрос со стороны общества».

В самом деле, в обществе чуть ли не каждый день рождается множество самых разных идей, интересных проектов – вполне практических, проверенных временем и совершенно новаторских. И по тематике они различные: коммерческие, социальные, экологические, научные, образовательные, благотворительные и т.д.

И нередко для претворения таких проектов в последние годы стали прибегать к «народному финансированию». Иногда такое явление можно наблюдать даже в социальных сетях, например, когда подписчики скидываются какому-нибудь начинающему писателю написать первую книгу, переводчику – перевести всем необходимый материал или режиссеру снять документальный фильм о шанувшей проблеме и т.д.

Некоторые общественные деятели, активисты, блогеры зарабатывают на донатах. Донат – это денежные пожертвования авторам, как благодарности за их старания, добровольный подарок или пожертвование (в виде денег, вещей, услуг или идей) для определенной цели.

В последние годы в Казахстане в ходу английское слово «крауд-

фандинг». С английского термин «краудфандинг» переводится как «народное финансирование». Проекты, которые могут к нему прибегнуть, называются стартапами, их авторов – фаундерами, а людей, помогающих деньгами, – бэкерами или вкладчиками.

Краудфандинг – привлечение денежных средств благотворительными организациями с целью финансирования определенной благотворительной программы с помощью. Краудфандинг – это процесс сбора денежных средств на различные проекты от неопределенного круга лиц через интернет.

Но чаще средства на свою идею фаундеры обычно собирают через специализированных интернет-ресурсов (краудфандинговых платформ), специальных инвестиционных платформ в интернете.

Некоторые проекты предусматривают безвозмездное пожертвование. Обычно краудфандинг используют, когда речь идет о запуске стартапа. Этот метод сбора средств также подходит для благотворительных, образовательных, экологических проектов и интернет-площадок разного спектра, к примеру, онлайн-СМИ. В последние годы авторы проектов активно собирают деньги и на личные цели.

Принципом краудфандинга является прозрачность всех денежных потоков. Инвестор (бэкер) должен понимать, куда и в каком размере ушли его деньги. Взамен он получает либо часть будущей прибыли проекта, либо внесенные средства в полном размере.

Несмотря на новизну такого финансирования, неудачные проекты, юридические недоработки и т.д. краудфандинг как социальное явление распространено у нас. И благодаря «народному финансированию» немало людей находят свою нишу, открывают спортивные секции, мастерскую, осуществляются социальные проекты или открываются приюты для животных.

Для начала в первую очередь к финансированию стартапа стоит привлекать своих друзей и родственников, знакомых, знакомых знакомых, френдов из соцсетей и уже потом всех остальных. И есть большая надежда: за краудфандингом – будущее.

Обратит внимание на потенциал народного финансирования призвал и президент Касым-Жомарт Токаев.

КРАУДФАНДИНГОВАЯ ПЛОЩАДКА ASARGA.KZ.

Непреложным условием и фундаментальным механизмом устойчивого развития любого современного государства является взаимодействие между властью, обществом и бизнесом.

Сегодня одним из ключевых факторов успешного функционирования гражданского общества является установление партнерских отношений между органами государственной власти, бизнес-структурами и НПО как основными акторами процесса принятия решений, которые при этом обладают разными, но взаимодополняющими возможностями и ресурсами.

Как отмечают эксперты, в идеале такого рода взаимодействие должно быть основано на учете и удовлетворении интересов всех трех сторон, поскольку доминирование интересов одного из них над инте-

ресами других неизбежно приведет к построению неэффективной модели общественного устройства. Не секрет, что баланс интересов возможен лишь при условии взаимной заинтересованности сторон в достижении конечного результата.

Стоит отметить, что в Казахстане усилия по налаживанию постоянного диалога и конструктивного взаимодействия между государством, обществом и бизнесом также являются частью процесса построения гражданского общества и правового, демократического и социального государства. Однако за годы независимости взаимодействие в основном выстраивалось по трекам «государство-бизнес»

и «государство-НПО», а создание системы отношений между всеми субъектами триады началось сравнительно недавно.

Одной из мер, направленных на построение цельной и эффективной модели трехстороннего партнерства стала инициатива по трехстороннему ежегодному форуму «Асар» начиная с 2017 года. Каждый год площадка проводилась в разных регионах и была посвящена актуальным темам взаимодействия, включая вопросы развития местных сообществ.

В ходе эволюции подходов и методов по развитию трехстороннего сотрудничества в текущем году была запущена краудфандинговая платформа ASARGA.KZ. Как отмечают создатели портала, в отличие от аналогичных краудфандинговых площадок, портал asarga.kz не предполагает возможности прямого сбора средств и пожертвования от физических лиц, а нацелен на прямое привлечение инвестиций и спонсорской помощи от бизнеса для реализации совместных социальных проектов.

К слову, за пару месяцев своего существования площадка ASARGA.KZ в той или иной мере способствовала привлечению финансирования порядка для 15 социальных проектов. Суммы профинансированных проектов разные и варьируются от 50 тысяч до 10 миллионов тенге. Как отмечают представители площадки, портал имеет значительный потенциал для развития, но, как правило, не обходится и без трудностей.

«В перспективе, наша краудфандинговая площадка имеет все шансы стать эффективным инструментом в возведении моста между государством, бизнесом и неправительственными организациями. Asarga.kz мы видим как своего рода «супермаркет социальных проектов», где представители бизнес-сообщества легко смогут находить интересные проекты для совместной реализации», – говорит исполнительный директор общественного фонда «SocialDevelopmentCenter» Биржан Казтурганов.

Есть все основания полагать, что портал действительно поможет развитию необходимого для нашего общества модели трехстороннего партнерства, ведь, как сказал Президент страны Касым-Жомарт Токаев в своем Послании: «Нам предстоит глубинная перестройка отношений в триаде «гражданин – бизнес – государство».

2 декабря в интервью агентству «Россия сегодня» посол России в Казахстане своими необдуманными словами о языке доказал, что наш депутатский запрос с требованием исключить пункт 2 статьи 7 из Конституции очень актуален!

Чрезвычайный и Полномочный посол Российской Федерации в Республике Казахстан Алексей Бородавкин заявил: «Каждый казахстанец должен стоять на двух ногах: один государственный язык – казахский, другой русский – официальный язык, который предусмотрен Конституцией Казахстана. Эти две ноги будут шагать как нужно в унисон, я надеюсь».

31-й год своей независимости, – не провинция России!

Именно поэтому 27 апреля этого года впервые за 30 лет независимости, не говоря уже о 70 годах советской империи, мы сделали в парламенте депутатский запрос фракции «Ақ жол» об изменении 7-ой статьи о языках в Конституции с тем, чтобы только казахский язык имел особый статус государственного языка, и принятия закона, обязывающего знать государственный язык.

В этом депутатском запросе мы еще раз предложили сдать экзамен по государственному языку для получения казахстанского гражданства, что давно продвигает «Ақ жол». Что эта проблема ре-

ство прислушивается к Открытому письму с требованием принять Закон о государственном языке, за которым стоят миллионы, – в Справедливом Казахстане отнесется справедливо.

Главная проблема сегодняшнего дня – это проблема государственного языка!

Если не решится судьба языка, не решится судьба страны!

ТРЕБОВАТЬ ЗНАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА – ОБЯЗАННОСТЬ ГОСУДАРСТВА!

Этот господин Бородавкин без устали вмешивается во внутренние дела независимой

не изменилась по сравнению с той, когда мы были колонией Советской империи, а языковая проблема даже ухудшилась;

2. Что за 30 лет в нашей стране не сделано ничего в плане деколонизации, следования национальной идеологии, приверженности национальным идеалам, что делает каждая освободившаяся от колониального рабства страна мира;

3. Разоблачил стопроцентную ложь нашего правительства на протяжении 30 лет, которое заявляло, что как независимая страна мы делаем все возможное для защиты наших национальных интересов и развития государственного языка.

преимуществом для занятия должностей в правительстве и на государственной службе. Молодые люди, выросшие в нашей стране за 30 лет, не должны обязательно знать язык страны, когда-то колонизировавшей их родину, – русский язык.

Вот тогда мы могли бы гордиться «Мы получили настоящую независимость». Родственными странами, получившими настоящую независимость, являются Узбекистан, Азербайджан, Туркменистан. Такую же независимость получили три страны на берегу Балтийского моря – Литва, Латвия, Эстония, а также Грузия, Армения, Украина. Там все владеют государственным языком и английским языком.

Мы тоже должны знать государственный язык – казахский и английский язык. Мы не обязаны знать русский язык – язык страны, некогда колонизировавшей нашу родину. Русский язык должен изучаться не за счет государства, не путем обязательного обучения в детских садах, школах, вузах, а каждым по своему желанию за свой счет!

То есть фраза «по-русски в Казахстане говорят все» означает, что Казахстан не получил Духовную Независимость – всё это только на бумаге!

«Справедливый Казахстан» рожден после митингов казахской молодежи во время трагического Қантара, вышедшей на улицы не только из-за бедности, но и из-за языка, о плачевном положении которого мы толкуем уже тридцать лет.

Понятно: если захотеть, чтобы войти в новую эру, языковые требования должны быть выполнены!

Чтобы не повторять политических и духовных ошибок старого Казахстана, «Новый Казахстан» должен говорить только на государственном языке!

Не нужно иметь особой прозорливости, чтобы понять – только при наличии одного языка будет одна страна и один интерес. Не говоря о том, что прошедшие тридцать лет показали нам ошибку, равнозначные преступлению, в Национальной идеологии – эти тридцать лет прошли даром для целой эпохи.

Обязательность использования государственного языка – обязанность государства!

КАКОЕ ДЕЛО ПОСЛА РОССИИ, НА КАКОМ ЯЗЫКЕ ГОВОРЯТ В КАЗАХСКОМ ГОСУДАРСТВЕ?

Мы ловим посла на слове, когда он с жаром убеждал, что человек, знающий два языка, может встать на две ноги и сделать шаг вперед, и учил другое государство: пусть свое убеждение доведет до тех, кто стоит на одной ноге. Представители русского этноса в нашей стране, знающие только русский язык, как долго будут стоять на одной ноге в течение 31 года? Когда сделают шаги двумя ногами? Господин посол, нельзя забывать – кто долго стоит на одной ноге, что значит говорить только на одном языке, непременно упадет!

Кстати, уже прошло пять лет, как вы стали послом в нашей стране, и вы все еще стоите на одной ноге. Когда же вы выучите казахский язык и будете твердо стоять на ногах?

Кто дал полномочия российскому послу диктовать, на каком языке независимой казахской страны?

КАКОЕ ДЕЛО ПОСЛА РОССИИ, НА КАКОМ ЯЗЫКЕ ГОВОРЯТ В НЕЗАВИСИМОЙ КАЗАХСКОЙ СТРАНЕ?

Неужели Министерство иностранных дел останется в стороне и не сделает шага в решении этой проблемы?

Любой из наших послов в России, хоть бывший, хоть действующий, мог сказать: «Почему в России нет ни одной казахской школы, где проживают около миллиона казахов?» Нам известно, что на казахском языке в России во время своей работы послом говорил только Имангали Тасмагамбетов.

И в 2018 году в интервью телеканалу «Россия 24» посол А. Бородавкин с высокомерием отметил, что руководство страны говорит по-русски не только между собой, но и при обращении к народу Казахстана. С другой стороны, российский посол открыто сказал горькую правду о том, что казахские власти говорят на языке России.

Вообще, слушая слова посла России, сказанные четыре года назад и совсем недавно, нельзя забывать, что Казахстан, отмечающий

шается, заявил недавно сам глава правительства А. Смаилов.

А вопрос принятия Закона о государственном языке до сих пор не решен. 31 августа этого года мы представили в Комитет языковой политики Министерства науки и высшего образования проект Концепции Закона о государственном языке. Министерство должно было сделать по этому поводу заключение, а оно не дает ответа уже три месяца.

Следует отметить, что 41 депутат Мажилиса поддержал наш депутатский запрос о принятии этого Закона о государственном языке и изменении статьи о языках в Конституции.

И этот депутатский запрос был поддержан большим количеством людей во главе с известными интеллектуалами в Facebook, где создали своеобразный народный челлендж «Требуя убрать 2 пункт 7 статьи из Конституции!» Число сторонников петиции в Егов перевалило за полмиллиона – больше 500 тысяч! Это вызвало широкий общественный резонанс!

В 2020 году 126 тысяч человек во главе с всемирно известными интеллектуалами нации подписали Открытое письмо президенту Республики Казахстан с требованием принять Закон о государственном языке и исключить пункт 2 статьи 7 из Конституции на национальном портале «Qazaquni.kz». Сейчас эта поддержка достигла 130 тысяч.

Мы верим, что наше государ-

ство с тех пор, как приехал в Казахстан послом России.

В начале этого года мы отреагировали на его незаконную попытку дать указание или инструкцию по языковой проблеме в Казахстане, дав правомерный и законный ответ на национальном портале «Qazaquni.kz». Как говорится, «Повторение – мать учения», повторим ответ послу еще раз.

«По-русски в Казахстане говорят все. Причем большинство без акцента и грамматических ошибок. Статус русского языка в качестве официального закреплен в казахстанской Конституции, и никто здесь не собирается в этом отношении что-то менять. Более того, владение русским языком рассматривается в Казахстане в качестве преимущества. Например, тем, кто им не владеет, весьма трудно устроиться на квалифицированную работу», – заявил посол России в Казахстане А. Н. Бородавкин в эксклюзивном интервью изданию «Независимая газета».

Да, по правде говоря, российский посол раскрыл горькую правду и поведал миру, что казахский язык в нашей стране еще не может выйти из реанимации.

1. Несмотря на то, что с момента обретения нами независимости прошло уже 30 лет, ситуация в нашей стране совсем

Конечно, отмеченные российским послом успехи русского языка, которые считаются предметом гордости для России, для наших пророссийской интеллигенции – это преимущество, а для независимой же страны – позорные недостатки!

На самом деле, в 30-летие Независимости знание русского языка не должно быть для нас

P.S. В своем последнем интервью А.Бородавкин заявил: «К сожалению, могу констатировать и выразить озабоченность по поводу националистических тенденций – радикальные, подчеркнутые. Националистические тенденции просматриваются в Казахстане всё более явственно. Интернет наполняется видеосюжетами, в которых радикальные националисты выступают с совершенно неприемлемыми радикальными требованиями, лозунгами и так далее. Причем, эти лозунги русофобские». Дипломат своими недипломатическими высказываниями о якобы имеющемся национализме в Казахстане разжигает межнациональную рознь в республике. Посол в своей аналитике не замечает противоречивости: если в Казахстане все говорят по-русски, то какие могут националистические тенденции? Не говоря о многочисленных релокантах, которые в один голос утверждают обратное: ни разу не встречали националистических требований, наоборот, лишь гостеприимство и дружелюбие. Наоборот, в Казахстане не хватает именно националистических лозунгов и требований, защищающих национальные интересы. Не говоря о том, что посол открыто заявил о намерении России вмешиваться во внутренние дела Казахстана словом «поможем». Поэтому провокационные высказывания А.Бородавкина направлены на дестабилизацию политической обстановки в нашей стране, работают против союзнических отношений между РФ и РК.

ТРИ КЛЮЧЕВЫЕ НОВОСТИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Общеизвестно, что дошкольное воспитание и обучение является фундаментальной основой в развитии интеллектуального, социально-эмоционального и физического благополучия каждого человека.

О НОВОМ СТАНДАРТЕ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Многие годы в приоритете системы образования было открытие новых дошкольных организаций для расширения охвата детей. Мы продолжаем работу в этом направлении уже с фокусом на расширение охвата детей из малообеспеченных семей.

Хочу поделиться последними инициативами Министерства просвещения в вопросах содержания и качества дошкольного образования.

Можно сказать, что это самая большая реформа за годы независимости, которая полностью меняет содержание дошкольного образования.

Главным шагом в данном вопросе стало принятие в этом году нового Государственного стандарта дошкольного воспитания, обучения и типовых программ. Во главу угла поставлено «целостное развитие» ребенка по всем аспектам, включая интеллектуальное, ценностное, социально-эмоциональное и физическое развитие.

Для достижения этой задачи стандарт затрагивает целый ряд изменений.

Первое. Обеспечена гибкость учебного плана посредством ухода от жесткой регламентации расписания и часовой нагрузки. Дошкольные организации теперь могут разработать свободный распорядок дня. На практике это позволяет воспитателям применять разные подходы обучения и воспитания, организовывать игровые и обучающие занятия детей в течение всего дня без привязки к строгому расписанию по минутам.

Второе. Новый стандарт возвращает нас к основной методике раннего развития детей по принципу «обучение через игру». Раньше в Типовых учебных планах строго указывалось количество часов. Это в итоге привело к формальному проведению занятий, как привычные школьные уроки по расписанию. Более того, это стало предметом проверки при аттестации детских садов, так как реализацию стандарта проверяли строго по количеству отработанных часов. Такое обучение в виде урока не соответствует возрастным особенностям детей.

Третье. В новом Типовом учебном плане мы предусмотрели основы взаимодействия педагогов и детей. Они включают ежедневную работу по развитию речи, чтению книг детям, обучению основам математики, занятию творческой и исследовательской деятельностью.

Хочу отметить, что такую дея-

тельность также важно развивать и в домашней среде. Приведу пример. Результаты исследования TIMSS 2019 показали, что учащиеся 4-х классов, чьи родители часто занимались с ними в раннем возрасте чтением книг, развивающими играми, письмом, счетом и рисованием, набирают по математике на 15 баллов выше, чем дети, чьи родители занимались с ними иногда.

Четвертое. В стандарте также обозначены подходы и методы для того, чтобы прививать детям ценности.

Это национальные, семейные ценности, патриотизм, любовь к Родине, трудолюбие и др.

Таким образом, воспитатель научит ребенка понимать, что правильно и что неправильно, быть вежливым и доброжелательным, дружить, уважать, помогать, делиться, проявлять любознательность, наблюдать, исследовать окружающий мир, соблюдать правила поведения в социуме, соблюдать правила безопасности, здоровым привычкам, играть самостоятельно, помогать взрослым, любить и уметь проявлять заботу к родителям, друзьям, родному краю, ценить семью и др.

Все эти компетенции ярко выражены в программах стран-лидеров, включая Финляндию, Гонконг, Эстонию, Южную Корею.

Резюмируя, хочу отметить, что в воспитании и обучении детей в предыдущем стандарте преобладало установление ограничений, недостаточное время для активных игр, длительное сидение «на стульях».

Новый стандарт ориентирован на предоставление дошкольным организациям гибкости, развитие ценностей и компетенций, широкое применение игровых моделей, что естественно для детей раннего возраста.

Все это способствует всестороннему развитию ребенка для обеспечения готовности к обучению в школе и успешному продвижению по всей образовательной и жизненной траектории.

ПРИНЯТ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПРОЕКТ «КОМФОРТНАЯ ШКОЛА»

На заседании Правительства принят национальный проект «Комфортная школа», который был разработан по поручению Главы государства.

Отмечу, что проект по своему масштабу и значимости является особенным и не имеет аналогов. И самое главное, он полностью обеспечен финансированием из республиканского бюджета.

За последние 10 лет контингент обучающихся школ вырос на 1 млн и на сегодня составляет почти 3,7 млн. А с учетом урбанизации, миграции, износа зданий школ и точечной застройки, увеличения контингента обучающихся возникла потребность в учебных местах, особенно в крупных городах.

Теперь же, благодаря национальному проекту до конца 2025 года будут открыты современные,

комфортные школы на 842 тысячи ученических мест.

В чем принципиальное отличие национального проекта «Комфортная школа» от предыдущих?

1. Школы будут строиться по новым единым стандартам как на селе, так и в городе.

Учащиеся начальных и старших классов будут обучаться в отдельных блоках здания школы. Соответственно, в каждом блоке будут предусмотрены свои учебные классы, туалеты, спортивные залы.

Предусмотрена установка систем видеонаблюдения, звукового оповещения и другие усиленные меры безопасности детей.

Для удобства детей предусмотрены индивидуальные шкафчики для хранения учебных пособий, сменной одежды, обуви, а также соответствующие условия для чтения книг, творческого развития и отдыха школьников.

Школы будут оснащены самыми современными кабинетами физики, химии, биологии, робототехники. В кабинетах будут установлены touch-экраны и предоставлена возможность подключения к высокоскоростному интернету из любой точки школы.

Будут созданы необходимые условия для обучения детей с особыми образовательными потребностями.

Будет решена проблема загруженности спортивных залов. Сейчас школы на 1200 ученических мест, в основном, оснащены всего одним спортивным залом.

Как правило, с 8-ми утра и до вечера занятия по физкультуре проводятся для нескольких классов одновременно. В «комфортных школах» предусмотрены сразу несколько спортивных залов в зависимости от школьной мощности.

В новых школах будут созданы условия и для педагогов.

2. Строительство школ полностью обеспечено финансированием.

Если раньше в связи с нехваткой средств на строительство из областных и районных бюджетов школы не строились в достаточном количестве и были проблемы с должностными, то теперь предусмотрены целевые средства из республиканского бюджета.

3. Школы будут строиться через

координацию дирекции, которая будет осуществлять контроль за строительством объектов. Это решение направлено на существенное ускорение сроков проведения процедур закупок и обеспечение качества строительства.

4. Предусмотрена не только внутренняя, но и внешняя инфраструктура. Вопросы прокладки тротуаров, ведущих к школе, запуск автобусных маршрутов, установка теплых остановок, освещение путей и тротуаров к школе также параллельно должны решаться.

5. При строительстве «комфортных школ» должна быть соблюдена максимальная прозрачность. Любой гражданин страны будет иметь возможность отслеживать через интерактивную карту – где и когда будет строиться школы, а через IP-камеру в онлайн режиме отслеживать ход строительства.

После строительства вопросы строительства школ, их финансирования, содержания, подбора кадров находятся в ведении акиматов, данный национальный проект предусматривает закрепление персональной ответственности акимов регионов.

Таким образом, реализация Национального проекта «Комфортная школа» создаст 842 тысячи новых комфортных ученических мест и значительно нивелирует дисбаланс в образовательной инфраструктуре между регионами, между городом и селом, а также отразится на качестве образования.

В целом, Главой государства поставлена, на перспективу более амбициозная задача по поэтапному переходу на односменное обучение.

ФОРМУЛЫ СИСТЕМЫ КРИТЕРИАЛЬНОГО ОЦЕНИВАНИЯ

Недавно провел очередную встречу с исследователями и экспертами.

В этот раз она была посвящена теме оценивания.

Участники встречи – казахстанские исследователи из Королевского колледжа Лондона, университета Утрехта, профессора Назарбаев университета, представители сети лицеев Білім инновация, тренеры ЦПМ НИШ, эксперты научных центров, представители НАО,

частных школ, учитель начальных классов, заместитель директора школы и др.

Они поделились своим видением и озвучили предложения, касающиеся системы критериального оценивания.

Участники говорили о необходимости обеспечения учителей teacher's book (руководство для учителей) с детально разработанными планами уроков, дидактическими материалами, постановкой вопросов, дескрипторами и спецификациями, инструкциями по подготовке к уроку. Говорили о важности дальнейшей цифровизации процедуры оценивания и более активного использования возможностей электронных журналов, дополнении онлайн-приложением для мониторинга прогресса результатов оценивания и подготовке объемного издания с question bank (банк вопросов).

Отдельно затронуты вопросы разработки критериев оценивания письменных работ обучающихся. Хороший опыт БИЛ по независимому оцениванию в виде БТС и НИШ также становится неотъемлемой и необходимой частью школьного оценивания.

Важно регламентировать процедуры, инструменты, критерии формативного и суммативного оценивания, проводить больше исследований на тему внутреннего и внешнего оценивания и развивать культуру внутришкольного оценивания и сотрудничества.

Мы уже начали работу над тем, чтобы сделать обязательным, в дополнение к учебникам по предметам, наличие руководства для учителей со всей необходимой информацией, которое может стать хорошим подспорьем и значительно облегчить работу педагога, в том числе и по оцениванию. Соответственно, будем включать данное руководство в перечень обязательных для приобретения управлениями образования учебно-методических комплексов.

По банку вопросов и по дополнительной цифровизации процедуры оценивания нами также уже начата работа, и в следующем году планируем данную инициативу реализовать на практике.

Большим подспорьем является портал СМК, который после обновления должен продолжать функционировать и, более того, необходимо пополнить его востребованной учителями информацией.

В целом, надо понимать, что оценивание – значимый инструмент управления, неотъемлемая часть обучения и учебного процесса, которая выполняет важнейшую функцию по предоставлению обратной связи как родителям и школьникам, так и управленцам.

Асхат АЙМАГАМБЕТОВ,
министр просвещения РК
(из Facebook)

В казахстанском сегменте соцсетей вновь усилились призывы дистанцироваться от России и прекратить с ней всякие отношения. На этот раз поводом стали визит Касым-Жомарта Токаева в Москву и подписание лидерами двух государств Декларации по случаю 30-летия установления дипломатических отношений. В связи с чем Qmonitor.kz решил ещё раз проанализировать последствия гипотетического охлаждения отношений между Казахстаном и Россией. Слово экспертам.

СОСЕДЕЙ НЕ ВЫБИРАЮТ...

Максим Крамаренко, руководитель Информационно-аналитического центра «Институт евразийской политики»:

«ЗА ЭТИМ ВИЗИТОМ ПРИСТАЛЬНО СЛЕДИЛИ...»

– Визиту Касым-Жомарта Токаева в Москву сразу после его инаугурации в ряде СМИ и социальных сетях пытались придать видимость дежурного – мол, просто остановка по дороге в Париж. Но, судя по количеству вышедших по этому поводу публикаций, как у нас, так и за рубежом, за этим визитом пристально следили, поскольку на самом деле он важен не только для двусторонних отношений, но и для нашего макрорегиона.

Зарубежные СМИ, в основном англоязычные, пытались навязать мнение, что Казахстан начал политику дистанцирования и демонстрирует учтивое пренебрежение к России. Но насколько их мнение соответствует действительности? Ведь те же французы за день до инаугурации Токаева подали ему сигнал (думается, что и российский прессе) о том, что на страницах издания L'Express, что видят в Казахстане посредника для нормализации диалога с РФ. И там же сотрудник Французского института международных отношений (IFRI - одно из мозговых центров страны) отметил, что российско-казахстанские отношения могут даже ещё и улучшиться.

Если сравнить визиты Токаева в Москву и в Париж, то, на первый взгляд, повестка французского вояжа была более насыщенной – обсуждались вопросы развития экономических связей, взаимодействия правоохранительных органов и прочее. Но в комментариях некоторых экспертов выпал из контекста тот факт, что в эти дни проходил Форум межрегионального сотрудничества в Оренбурге, где также обсуждались и подписывались договоры о развитии сотрудничества между областями наших стран, о создании совместных предприятий и привлечении инвестиций.

Поэтому можно с полной уверенностью утверждать, что слухи о дистанцировании Казахстана от России слишком преувеличены. Уровень наших двусторонних отношений зафиксирован в подписанной в ходе визита Декларации. А это значит, что наши страны продолжат развивать союзнические отношения и интеграционное взаимодействие.

Помимо уже существующих интеграционных объединений, таких, как СНГ, ЕАЭС и ОДКБ, обсуждается создание трехстороннего газового союза, который, по

оценкам ряда экспертов, может способствовать раскрытию экономического потенциала Казахстана и Узбекистана. Кроме того, РФ и РК зафиксировали в Декларации, что воздерживаются от любых действий, способных нанести ущерб стратегическому партнерству и союзническим отношениям двух

государств. Ну и главное – каждая из стран будет проводить свою самостоятельную внешнюю политику, направленную на защиту национальных интересов. Этот пункт документа говорит о том, что двустороннее взаимодействие строится на основе равноправия и признания наличия у каждой из сторон своих национальных интересов. То есть исключается диктат или претензия, когда одно из государств вводит в действие меры, которые не поддерживают действия другого, и это не будет рассматриваться как прекращение союзнических отношений.

Дистанцирование Казахстана от России невозможно в принципе. А если у кого-то и появляются подобные мысли, то рекомендую сразу же достать карту Евразии, дабы увидеть, что география нам этого не позволит. Есть вероятность отстраниться от Японии, США, других стран, с которыми у нас нет общей, да ещё и такой протяженной, границы. Но никак не от России. Помимо границ, это также развитые кооперационные связи с российскими предприятиями и, главное, наличие у многих казахстанцев родственных, дружеских связей с россиянами.

Казбек Бейсебаев, политолог, экс-дипломат:

«ОХЛАЖДЕНИЕ НЕ СУЛИТ НИЧЕГО ХОРОШЕГО»

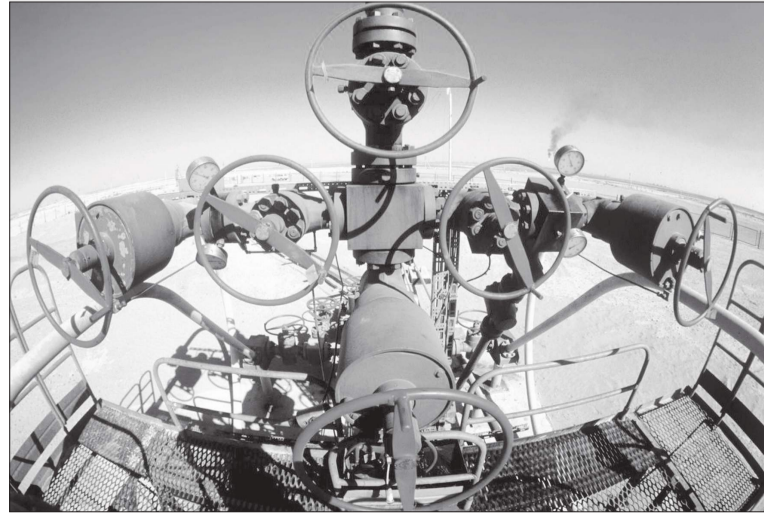
– Несмотря на то, что социальные сети играют важную роль в нашей жизни, они не отражают мнение всего населения страны. И если кто-то из их пользователей призывает дистанцироваться от России, это не значит, что так думают остальные граждане, которые,

возможно, не сидят в этих самых соцсетях и которые составляют подавляющее большинство.

И потом, в каком смысле дистанцироваться? Разорвать торговую-экономические связи? Это исключено, если учесть, что Россия – главный торговый партнер Казахстана. И чтобы в этом убедиться,

достаточно посмотреть на прилавки наших магазинов и рынков. Только за 2021-й год товарооборот между двумя странами превысил 24 миллиарда долларов США. Плюс значительная часть казахстанского экспорта идет через территорию РФ, соответственно наши доходы (основная часть которых поступает от экспорта нефти и другого сырья) напрямую зависят от этого транзита.

Что касается визита Касым-Жомарта Токаева в Москву, то у него был двойной повод. Во-первых, встреча с российским лидером Владимиром Путиным была заранее запланирована. Оба президента принимали участие в работе Форума приграничного сотрудничества, который проходит регулярно и поочередно в сопредельных областях двух стран. Во-вторых, согласно общепринятым правилам, вновь избранный глава любого государства совершает первый визит в ту страну, с которой его связывают тесные союзнические связи. А Россия, бесспорно, наш главный союзник.

Символичным в этой связи является принятие Декларации, которая отражает как нынешнее состояние дипломатических отношений, так и ориентиры на будущее. Впрочем, двустороннее взаимодействие определяется не столько декларациями и визитами, сколько географией и общей границей. Если и произойдет какое-то охлаждение отношений между Казахстаном и Россией, то это не сулит ничего хорошего для обеих государств. Но одна из сторон по многим объективным причинам не заинтересована в этом. Здесь и исторические, и политические, и культурно-гуманитарные причины, не говоря уже о вышеупомянутом товарообороте, возмещение которого будет очень сложно.

Соседей не выбирают, с ними выгодно дружить. Еще казахский бий Старшего жуза, оратор, поэт и общественный деятель Толе би призывал казахов жить в мире со всеми окружающими странами, в том числе с Россией.

Марат Шибутов, политолог:

«РАЗРЫВ БУДЕТ КАТАСТРОФЕЙ ДЛЯ НАШЕЙ ЭКОНОМИКИ»

– У этих переговоров и Форума межрегионального сотрудничества России и Казахстана два реальных результата. Во-первых, улучшение режима работы и увеличение пропускной способности транспортного коридора «Север-Юг», то есть из РФ в Иран. Во-вторых, улучшение режима работы и увеличение пропускной способности транспортного коридора «Восток-Запад», то есть из КНР в РФ. Кроме того, есть символический результат – Россия стала первым местом для визита Касым-Жомарта Токаева после его избрания на второй срок.

Что касается соцсетевой активности, то люди не понимают, что географию невозможно отменить. Если ты сосед, то куда

от этого не деться, тем более когда вас связывает столь длинная граница. Возьмём в качестве примера Америку, которая граничит с Мексикой и Канадой. У Мексики доля США в общем объеме экспорта составляет 77-79 процентов, а доля поставок из этой страны в общем объеме импорта – 55-58 процентов. Это огромная экономическая зависимость – фактически Штаты являются для Мексики доминирующим рынком. У Канады доля США в общем экспорте достигает 71-73, а в общем импорте – 63-65 процентов. Это и есть результат работы Североамериканского соглашения о свободной торговле.

При этом надо помнить, что Канада была владением Британской империи, и именно с ее территории британские войска воевали с американскими сепаратистами. В 1814 году британцы смогли взять и сжечь город Вашингтон. Напряженность длилась до Второй мировой войны. В 1920-1930 годах США разработали «Красный план» по войне с Великобританией, и в нём было запланировано нападение на Канаду. Канадцы в ответ готовили планы обороны.

У Мексики же США отобрали 55 процентов территории, то есть фактически в два раза сократили её, причём поддержав техасский сепаратизм. Война 1846-1848 годов до сих пор воспевается в американской истории и культуре, а образ мексиканца, как правило, связан с образом бандита.

Словом, у этих соседей есть очень серьёзные поводы быть друг другом недоброжелателями, но, тем не менее, интересы выгоды сейчас и в будущем перевешивают исторические обиды. Мы должны действовать таким же образом, хотя и имеем меньшую экономическую зависимость от России. Доля экспорта Казахстана в РФ от общего экспорта – 9-12 процентов, а доля импорта оттуда сюда в общем импорте – 37-45 процентов. Сейчас судьба дает нам прекрасный шанс воспользоваться санкционной войной и изменением логистики в регионе, и за счет этого зарабатывать деньги. Так что давайте им воспользуемся.

В интервью вашему изданию я уже неоднократно рассказывал, что будет в случае экономического разрыва между Казахстаном и Россией. Повторю ещё раз: это станет катастрофой для отечественной экономики, прежде всего, из-за нарушения всей логистики, а потом из-за потери рынков.

Не думаю, что можно вот так взять и быстро прекратить или даже минимизировать отношения, даже если Россия будет ещё сильнее конфликтовать с Западом. Почитайте мнения американских дипломатов – все они отмечают, что понимают безальтернативность казахстанско-российских экономических отношений. Наверняка они знают, о чём говорят. Благо у них есть примеры аналогичных отношений.

В общем, к мнению сетевой общности прислушиваться не стоит – она сильно искажает действительность. Тем более что у нас в соцсетях массово действуют фальшивые аккаунты разведок и военных других государств, которые проводят антиказахстанскую политику. Реальное влияние соцсетей мы уже увидели на недавних выборах, и оно гораздо меньше, чем все думают.

(Соңы.
Басы өткен сандарда)

Орда ішінде шыбын ызыңы естілердей тыныштық орнаған сәтте:

— Ұлыс елім! — деп, қарлығиың дауыспен сөзін бастады қаған. — Орда керегесіне тұтылған алашада бедерленген ру таңбаларының нобайынан Жошы ұлысын түзген халықтың қарасы мол екенін көріп отырсыздар. Әу баста Алтайда орын тепкен алты рудан құралған елді «Алты алаш» деп атап едік. Алты Алашымыз өзіне Тәңіріміз жүктеген парызды толық атқарды. Бүгінгі күні ордамызды Ұлытаудың төрінде тігіп, сіздермен бас қосып отыруымыз Қалқа өзені бойында ордасын тіккен Алты тайпадан бастау алып еді. Алтай таулары атырабындағы Қырғыз бен Ұйғыр, Қара Ертіс бойындағы Қарлық сияқты елдерді, Жетісуда Үйсін, Қаңлыны қатарға қосып алып, Қытай, Тибет, Таңғұт патшалықтарын тізерлеттік. Сыр мен Әму бойындағы көп шәһарларымыз бен жерлерімізді парсылардан азат еттік. Әскердің ең бір қуатты құрамдары қатарында, әскербасылық қызметтерде барлығыңыздың өкілдеріңіз отыр. Біз қазір іргесі берік елміз!

— Міне, бүгін елдікке негіз болған «Алты алашты» ерекше бөлектемей, баршаға ортақ «Алаш» деген атқа тоқтам жасайық.

Отырғандардың пікірін білгісі келген қағанның:

— Бұған не дейсіздер? — деген сұрағына:

— Дұрыс! — Жөн! — десті отырған қауым.

Сөйтіп, Қазақ мемлекеттігінің бастауындағы «Алаш» қасиетті халықтық атауы тарихи құжатпен хатталмаса да, бірауыздылық жағдайда хан кеңесінде мақұлданып, сайын далаға тамыр жайды.

— Жаңадан бой көтерген Алтын ордада неге Ұлытауда тігуді қаладым? Бұл, біріншіден, өзіміз бүгіннен бастап, Алаш деп ат қойып отырған еліміздің ортасы. Бүгінгі таңда ордамызға дүниенің төрт бұрышынан жүз жылдар бойы ешбір ел қауіп төндіре алмайды. Бізге дейін ата-бабаларымыз бірнеше мәрте ұлы ел құрағанымен іргелес отырған ежелді дұшпан Қытай патшалығы жұртымыздың ішіне ши жүгіртіп, ағайындар арасына от тастап, ірітіп отырған. Қытайдан орданы алыс тігуді аталарымыз бізге өсиет етіп, тасқа жазып кеткен екен. Мінеки, енді осыны ескеріп, ордамызды елдің ортасына — осында әкелдік.

Шыңғыс қаған тастағы жазу дегенде нені мензеп отыр? Тарихқа қарап көрейік. «Шыңғыс түрік қағанаты құлап, оның қираған үйінділері орнында Таң империясы құрылғанын қарастырғанымызда, біз өзімізге өзіміз: бұл құбылыс тарихи заңдылықтан туды ма, әлде белгілі бір сәттен хал-ауалына сәйкес кездейсоқтық ролі басым түсті ме? — деген сауалдарды қоймай тұра алмаймыз.

Бұл мәселе тарихи әдебиетте өте аз жазылған. Тек орхон жазуларының авторы Иоллықтегін ғана өз уақыты үшін аса дәлелді-дәйекті түсінік береді. Ол хандарды «ақылсыз да қорқақ» болғаны үшін, бектер мен халықты — хандарға адал болмағаны үшін, табағаштарды

Оқпар НАҚЫП

жұықтағы жылдары бізді өте көлемді жорықтар күтіп тұр. Сол жағымыздағы бұлғар-башқыр, орман елдерін, батыста Еуропа халықтарын қосып, ұлы мемлекет құру кезекте тұр. Шын-Машын мен Еуропаны жалғап, арада сауда-саттық жолдарын ашсақ, одан елге шаш-етектен пайда түспек. Біз осы мақсатты жүзеге асырсaq, Тәңіріміздің бізге жүктеген өркениетті алға апару міндетін атқарған боламыз.

Елге арнаған сөздерін осымен аяқтаған қаған Алаш рулары арасында кең танымал Саңғылбиден елге бата-тілек арнауды сұрады. Абыз қарт Алаш еліне жақсы тілектерін білдіріп, ұзақ-сонар

қараныз: Қағанның өзі де доңыз жылы дүниеге келген еді ғой!). Қағары бар жандай, қатерден аман қалғанымен, қағанның қабырғалары зақымданып, екі жетідей, төсек тартып жатып қалды.

Енді бас көтеріп, түрегелгенде, әкесінің бұйрығымен батыс жорығының қамын жеген Жошынның кенеттен опат болуы Қағанның жан дүниесіне орасан үлкен салмақ түсірді. Жерлеу рәсіміне Қалқадан аңыраған анасы Бөрте бегім жетті. Қанша мықты болғанымен, ұлын жер қойнына тапсырарда қаған көздерінен сорғалаған жасты тыйя алмады, жан-жүрегімен

Әбілғазы былай деп жазады: «Шыңғыс хан бұл дүниемен алты жүз жиырма төртінші тауық жылы (жаңаша 1227 ж.) қоштасы. Доңыз жылы туып, доңыз жылы хан сайланып еді. Ханның барлық жасаған ғұмыры алпыс бес жыл еді, жиырма бес жыл патшалық қылды. Үш ай бойы жан-жақтан халық келіп, аза тұтып, ханзадалардың қайғысына ортақтасты».

Осы орайда қаған өліміне байланысты ақылға сыйымсыз жалған деректер оқырмандар санасына қасақана тықпыланғанын айта кеткеніміз жөн болмақ. Өмірінің ақырғы жылы, өзі кеселді жағдайдағы қағанның ұлы Жошынның қазасының жылы өтпей жатып, жүз мыңдаған әскерді бастап, Таңғұт жорығына аттануы ойы түзу адамды сендірмейді. Және ол жорыққа шығу үшін белгілі бір себеп те жоқ қой. Әбілғазы шежіресінде Таңғұт жорығы туралы былай делінеді: «Шыңғыс хан Меркіт елін бағындырып, оны қарамағына қосты. Одан соң Таңғұт уалаятына кірді. Таңғұттың төресі қалаға жасырынды, аз күнде қаланы алып, жермен-жермен қылды. Патшасын өлтіріп, әр уәлайтқа бір хәкім қойып, өзі қалайтық, үйіне түсті» (63-бет). Таңғұт деген елдің өзі Тибеттегі Кокунор көлінің жағасындағы кішкентай ғана ел болған, ол елдің тарихта қандай да бір ықпалға ие болғаны туралы дерек кездеспейді. Саяси ықпалға ие болған бұрмалаушылар ол елдің атын ғана пайдаланған сынайлы, одан басқа түк те емес. Қағанның сүйегін жасырын жерлеп, үстінен жылқы үйірлері айдалса, «үш ай бойы жан-жақтан халық келіп, аза тұтып, ханзадалардың қайғысына ортақтасуы» мүмкін бе? Бұл елдің қағанға деген құрметінің белгісі еді. Ал, мазары қайда екені белгісіз марқұмға ел қалай құрмет көрсете алады?

Бату атасы өсиет еткен батыс жорығына аттанардан бұрын Шыңғыс қаған мен әкесі Жошы ханға атап салдырған кесенелері Ұлы тауда Тарыхи мәдігерлер қатарын Ұлытау өңірінде бой көтерген Жошынның қызы Болған ана мен Шыңғыстың екінші хан-нымы Құлан қатун кесенелері толықтырыпты. Саяси мүдде тұрғысынан жұмбаққа айналған Алаша хан кесенесі кімге тән екенін анық білген Мәшһүр Жүсіп Көпеев: «Жошы ханның әкесі — Алаша хан» (8 том, 45-бет) деген бір ауыз сөзімен ақиқатты анық жазып кеткенін ескерер болсақ, қанеки! Дәуіріміздің тағы бір данасы Қаныш Сәтбаев «Шыңғыс ханның мазарын басқа жақтан іздеп әуре болмаңдар, ол кісінің тәні Алаша хан кесенесінде жатыр», — деп замандастарына аманаттап кеткен екен.

Уақыт алға жылжыған сайын жана мүмкіндіктер ашылып келе жатыр. Өкімет Ұлытауға көңіл бөліп, осы аттас облысын ашты. Жасын хан кесенесінің айналасын абаттандырып, оған арнап ескерткіш салдырды. Ұлытауда ұлттық құрылтай өткізілуінде де мән бар. Алаша хан кесенесі Шыңғыс ханға тән деген кісілердің қарасы молайып келе жатыр. Ең бастысы, қолыңыздағы кітаптан оқып-білгеніңіздей, Шыңғыс қағанның өз елімізден екені тілдік, елдік және тарихи-шежірелік тұрғыда дәлелін тапты.

ШЫҢҒЫС ХАН ТАРИХЫ

— алдамшылығы және інілерін ағаларына қарсы өзәзілдікпен айдап салғаны үшін айыптайды және ең мәндісі, ол түрік халқын нәуетек еткен қытайдың жиһаз мүлкін кінәлайды. Бірақ Иоллықтегін жеңілуді болмай қалмайтын нәрсе деп есептемеген. Бұған керісінше, бүкіл жазу болашақтағыны сақтандыру ретінде жазылған. Иоллықтегін, егер Қытайдан көп жер қашық тұрса, табағаштармен қоян-қолтық араласып кетпесе, онда бәрі де оңға басатынына кәміл сенген. Сонымен Иоллықтегіннің пікірінше, 630 ж. жеңіліс — қате саясаттың салдарынан, яғни тарихи кездейсоқтық болған» (Л.Гумилев, «Көне түріктер»: 204-бет).

— Орданы Алтын орданы Ұлытауға көшіруіміздің тағы бір себебі, — деп сөзін жалғады қаған, — батыс-солтүстігімізде ата-бабаларымыз тізе бүктірген елдер. Түстік-шығысымызда қолөнері дамыған елдер мен батыстағы елдердің ортасында отыруымыз Алаш жұртымыздың бағы. Болашақта осыны ескеруіміз керек. Міне, сондықтан

ақыл жасады. Жиын көтеріңкі көңіл-күймен тарап, баршасы өз мекендеріне аттанды. Бөрте бегім өзіне тиесілі күзеті мен қызметшілерінің қоршауындағы күймесіне жайғасып, Қалқаға қарай жол тартты. Бұл сапардың қауіпсіздігі Құбылай ханзады мыңдығының жіті бақылауында болды.

Үздіксіз ұзақ жылдарға созылған, ақыл-ойы мен бар күш-қуатын алған жорықтардан өзінің қатты қажығанын сезген Шыңғыс хан жаны мен тәніне тыныс беруді ойлап, бірауық аң аулауға шығып жүрді. Сарысу бойында саятшылық кезінде, астындағы тұлпары жүйткіп бара жатып, байқамай, қабандар қазып тастаған оқпанға сүрініп жығылғанда, алдында қашып бара жатқан қара қабан кенет кері бұрылып, атымен бірге құлаған қағанға қарай ұмтылған. Оның пышақтай азу тістерінен тайсалған тазылар қағанға араша түсе алмай, қашақтады. Қозықөсе жер арта қалған нөкерлерден қайран жоқ. О, құдырет! Қабан атқа да, қағанға да тиіспей, қапталдан өте шықты! (Мына сәйкестікті

жылап тұр еді... Ол осы сәтте өмірінің ең бір жарқын күндері артта қалып бара жатқанын сезген болатын.

Жошынның қырық күндік асынан соң, Алтын ордадағы хан кеңесінде ақыл-парасаты мол, шешімді немересі, Жошынның екінші Батуға «Сайын хан» лауазымдық атымен қоса ұлыстың билігін беретінін мәлім қылды. Одан кейінгі оқиғалар барысы қағанның бұл жолы да дұрыс таңдау жасағанын көрсетті. Бұл оқиғаларды Әбілғазы шежіресімен түйгеніміз жөн болар: «Жошы хан мажар, башқұрт, орыс, кәрел және неміс жұрттарына аттанбақ болып: «Жеті жылдық сапар жорығының қамын жесін!» - деп елге жарлық қылды. Әскер жиналып жатқанда өзі ауырып, көп ұзамай қайтыс болды. Шыңғыс хан ол кезде тірі еді, немересі Бату ханға (лақабы Сайын хан): «Әкең қай жерге барамын деп дайындалса, сол жерге бас болып барасың!» деп хукім қылды. Сайын хан әскерін жиыстырып жүргенде Шыңғыс хан өлді» (117-бет).

Арадан жыл өтер-өтпес қағанның өзі бақилық болды.

			Мұхаммед ...			Нью-тон	Кетчуп			Мәрипор (орыс)				Тұмсық атауы
Абу-....	Қам-жай		Грек әріпі	Туған шеше		Темекі маркасы	Өсем-леу (син)	Радио арна	Ағылшын маркасы	Кір жуу ұнтағы		До, ... ми	Қуаныш (син.)	Теле-арна
Қала (көне)	Қатар таста-насы	Юни-тер серігі	... жағал			Өзеннің әжесі		Көлік түрі		Қожа (син)	Мылқ ұшы			
			Жинал	Одис-сей отаны	Жоржик ...			Жаңбыр нөсері	Түспал	... по-годи!	Қара сиқыр		Ақша түрі	Тік ұшақ маркасы
	Қызық тағамы		Жағалы (син)			Та, ...		Рас (син)			Авария (қысқ)	Серпе		
				Ағыл-шын өңелі	Ева			Му-... (жәміт)		Кір жуу ұнтағы				Коньяк маркасы
	Қолқа ауруы		Грузин ақнасы	Алма (аят)		... те, да, де				... Тур-ман	Келісім (син)	Қырғыз-зия жыр		Ұшақ маркасы
Көп (син)				Кел (аят)								Көжек		
Молда		Ішкен адам		Мидак өлең						Тлі		Көне Рим тиыны	... - ауыр	Крисе ... (оңша)
		Пани-рус қайығы		Телефон жүйесі		Сібір ұлты					Көкілба-ев	Намыс (син)		Будда
	Танк маркасы	Жеті қазына-ның бірі		Ұлттық тағам	Зан тар-мағы						Күреск	Виç		Бөлше
	... Но-пович (топ мо-дель)	Ұшақ	Егу (син.)								Жаз ...	Томас Мор ілімі	Апан (син)	
				Тик ...		Конретін ішісің	Мария	Орыс ойел есімі	Жұмаг-ұлова	Жер өлшемі		Аяқ пісі		"...-на"
Саз стилі	Мент жо-рығы	Өркен-деу, өсу (син)	... Хрис-тиан Андер-сен	Шіркеу дін өкілі			Картон-тан жа-салған тағам			Өзен	...-лу ету	Зер	Кес (син)	Қойшы монғол
			Аман-сиз ...?		Сы-зықша (орыс)			Авто-мат белгісі		Жұрнақ		Бал беруші		...-жоні
	Дни сөз				...-банк		Шаруа (син)	Ким ... Сен		Ұшақ маркасы	Соңғы нота			
					Корей ақыны		Табаң таңба-сы		Бай-зақов			Амас	Есім	
Жан Батист ...	Шығу тегі		Мен, ... ол			Үйлі-лік сиқыр-шы	"... ру-дем"		Брюс ...		Арлы (син)			

Екі кемпір әңгімелесіп отыр екен.
 – Айтпақшы, келін түсіріпсің, құтты болсын! Келінің қалай екен?
 – Ой айтпа! Келінім сондай пысық болып шықты. Ертеңгі сағат 5-те тұрады, содан тынбай түнгі 12-де бірақ ұйықтайды.
 – Айтқандай, қызың да тұрмысқа шығыпты, құтты болсын! Жағдайы қалай екен?
 – Ойбу!!! Айта көрме! Ол қызым сорлап қалды ғой. Ертеңгі сағат 5-те тұрып, түнгі 12-де бірақ жатады екен.

Баланың тілі неге кеш шығады?

Логопед көпті толғандырған сұраққа жауап берді

Қазір бала тілінің кеш шығуы жиі кездеседі. Бұл көпшілік ата-ананы ма-залайтын және уайымдататын сұрақ. Бірі оны балалардың гаджеттерде көп отыруынан десе, басқалары экологияны кінәлап жатады. Біз бұл сұрақ бойынша логопед маманының пікірін білуді ұйғардық.

«Маркабат» қоғамдық қорының директоры және логопед Алматы Тасыбеков бала тілінің кеш шығуының бірнеше негізгі себебін атап өтті:
 Жүктілік кезінде ана көңіл күйінің дұрыс болмауы, күйзелісте болуы;
 Тұқымқуалаушылық фактор;
 Тандайда не ерінде жырықтардың болуы;
 Дыбыс шығару жүйесінің жұмыс істемеуі;
 Ауыз қуысы бұлшық еттерінің дұрыс жұмыс істемеуі;
 Баламен сөйлеспеу (ата-ананың баламен әңгімелеспеуінен, қарым-қатынастан оқшаулануынан баланың тұйықталуы);
 Қатты қорқып қалудан болған тұтығу;
 Өзге аурулардың, қолданған дәрі-дәрмектердің әсері;
 Логопед бала тілінің кеш шығуына мультфильмдерді көп көру де әсер беретінін ескертті.

«Мультфильм көп қараудың тілдің кеш шығуына әсері бар, өйткені көру, тыңдалым бар да жауап беру, сөйлеу тілі жок. Яғни, диалог жоқ», – дейді Алматы Тасыбеков.
 Егер бала тілінің кеш шығуының себебі анықталмаса, ол ем курсың қиындаатады. Сондықтан мұндай кезде кешенді тексеріс керек. Ол үшін невропатолог, логопед, психиатр, балалар психологы секілді мамандарға қаралу керек. Көп жағдайда бас ми жұмысына анализ қажет болады: ЭКГ, МРТ, ЭХО-ЭГ және т.б. Маман ата-аналарды баламен барынша көп әңгімелесуге шақырды.

«Бала өмірге бірнеше апта бұрын келсе де және сізді мүлдем түсінбесе де, онымен барынша көп сөйлесуге тырысыңыз. Оған өлең айтып беріңіз. Балаға 6 айдан бастап кітап оқыңыз. Балаға сөзді анық айтып, суреттер көрсетіңіз. Егер ол қандай да бір дыбыспен сізді бөлсе, үзіліс жасап, оны тыңданыз. Баланың жетістіктерін мақтаныз. Бала кішкентай кезінен бастап, ата-анасының дауыс ырғағынан оны мақтананын айыра алады және түсінеді», – деді Алматы Тасыбеков.

Дайындаған: Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

ӘЗІЛ-ШЫНЫ АРАЛАС

– Кеше менің жеке күәлігім мен қалта телефонымды үрлап кетті.
 – Милицияда болдың ба?
 – Болдым. Бірақ олар алған жоқпыз, – дейді

***

Бір жігіт дүкен әкімшілігіне шағымданып жатыр:
 – Сіздер неге халықты алдайсыздар?
 – Жала жабуға болмайды, біз не деп алдайдық?
 – Сіздер кір жуатын ұнтақтың қорабына, «сыйлық ретінде 100 грамм тегін аласыз» деп жазып қойыпсыздар. Ашып қарадым, ішінде ұнтақтан басқа ештеңе жоқ. 100 грамы қайда?

№48 санды шыққан сөзжұмбақтың жауабы

М	Ә	Ғ	Қ	Ұ	Ғ	Ш	А	Т	Т
А	Ш	В	Е	С	У	Ө	А	Н	О
С	Ұ	Р	Т	А	В	Н	И	З	
Қ	А	Р	В	Е	Н	Ж	Ж	Ғ	
Т	К	Р	І	Н	А	Т	Қ	А	
З	Ш	А	У	А	В	Н	К	Е	
Е	У	Г	Ғ	А	С	І	Ж	М	
К	С	А	Б	С	І	Т	М	В	
Е	У	Л	Е	Ғ	А	Ц	У	Р	
Ф	Ш	А	Т	Р	А	Қ	Т	А	
М	К	Т	М	Е	Д	А	К	Т	
Е	А	О	М	Ж	А	С	А	Т	
Ғ	А	З	К	А	С	А	Е	А	
Г	А	Т	У	М	В	Н	С	Т	
Е	С	А	Б	У	А	П	О	Н	
Н	С	У	С	А	М	Р	О	У	
С	Т	Р	У	С	А	Т	А	Н	

Кеңестік «жылымықтан» кейінгі Барыс жылы дүние есігін ашқандар кезек-кезегімен алпысты бағындырып жатыр. Белгілі әдебиеттанушы-академик, журналист Бауыржан Омарұлының сөзімен айтсақ: «Алпысқа жұрт әртүрлі жолмен, әртүрлі кейіппен келеді. Мәселен, мынандай алпыстар бар... Айшуақ алпыс, ақжайық алпыс, ағеден алпыс, ақкөңіл алпыс, азусыз алпыс, асау алпыс, асқақ алпыс, айбарлы алпыс, ашушаң алпыс, ақырған алпыс, алғыр алпыс» болып жіктеліп кете береді. Ал бүгін біз сөз еткелі отырған Қазыбек Иса құрдасымыздың алпысы – «мінезді алпыс» деуге әбден лайық.

ХАЛЫҚ ҚАЛАУЛЫСЫ РЕТІНДЕ СҮЙІСПЕНШІЛІККЕ БӨЛЕНГЕН ҚАЗЫБЕК ИСА

«Ұлтқа қызмет ету – білімнен емес, мінезден» деген Алаш көсемі Әлихан Бөкейханның сөзі Қазыбек Жарылқасынұлына қаратылып айтылғандай. Ұлт руханиятына терең тамыр жіберіп, елдік мүдде жолында азаматқа тән мінез көрсетіп келе жатқан жасты да, жасамысты да халқымыз қашанда қадірлеген.

Иә, «ұлтқа қызмет ету» – елді жан-тәнімен сүю, сол жолда адал жұмыс істеу, керек кезде тәуекелге бас тігіп, ұлт мүддесін қорғаудан қаймыспау. Осы бағаға сәйкес келетін замандастар қатарына ақын, қайраткер, саясаткер, журналист Қазыбек Исаны қосуға толық негіз бар. Бұл мақаламызда оның ақындығын, шығармашылық талғам-түсінігін талдауды мақсат еткен жоқ-пыз, қайраткерлік қырына аз-кем тоқталуды жөн көрдік.

Ұлт үшін, тіл үшін толағай еңбек тындырып, нағыз халық қалаулысы ретінде жұртының сүйіспеншілігіне бөленген екі азамат болса – біреуі, біреу болса – нақ өзі Қазыбек Иса. Парламент мінберінен жолданған депутаттық сауалдар мен бұқаралық ақпарат құралдарында жарияланған мақалалары көтерген мәселесінің өзектілігімен ерекшеленеді. «Халықтың тілінде сөйлей алатын халықтық Үкімет керек», «Алаш қайраткерлерін ұмыт қалдыру – саяси әді-летсіздік» деп, «Ақжол» партиясы фракциясының үнін Үкіметке жеткізіп, ұлт зиялылары арман еткен тәуелсіз елінің төріне айтулы ескерткіш орнатуға ықпал еткенін ел жастығы біледі. Ол Алаш көсемдері – Әлихан Бөкейхан, Ахмет Байтұрсынұлы,

Міржақып Дұлатұлы еңбегі мен мұрасын насихаттауды жаңа кезеңге көтерісті. «Алаш идеясы ұлттық идеямыз болуы керек» деген жаңашыл партия басшыларының бірі ретінде Қазыбек Иса осы бағытта аянбай тер төгіп келеді. «Мемлекеттік тілге миы жетпегендер қалай министр болады?!» деген мақаласы «Қазақ үні» сайтында 351 000-ға тарта адам оқып, 300-ден астам оқырман пікір қалдырған жылдың таңдаулы материалы қатарына енді. Бұл қайраткердің халықтың көкейіндегісін дөп басқанын көрсетеді. «Қазақ тілі ұлттаралық тіл болмақ түгілі Үкімет пен Парламент тіліне айнала алмай жатқан жоқ па?» дей келе, Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың: «Мемлекеттік тілде сөйлеп, пікір алмаса алмайтын мемлекеттік қызметкер ұғымы, ең алдымен, қазақ азаматтарының арасында анахронизмге айналуға тиіс» деген тапсырмасын орындаудағы олқылықтарды сынға алады.

Сондай-ақ аталған партия фракциясы он жылдан астам уақыттан бері айтып келе жатқан «Мемлекеттік тіл туралы» заңды қабылдау керектігін негіздеп, ел басшылығына жазған дәлелді, маңызды, мемлекетшіл хаттың ұйытқысы Қазыбек Иса болғаны зиялыларға мәлім. Мемлекеттік тілге байланысты қайраткер

көтерген игі бастаманың бірі – «Кәсіпкерлік кодекстің» 138-бабына тіл туралы заңнаманың сақталуын бақылайтын бапты қайта енгізуді ұсынуы. Алайда бұл ұсыныс Үкімет тарапынан қолдау таппады. Қайраткер, тіл және руханият жанащыры Қазыбек Иса «тіл заңын қадағалаудың елдік нұсқасын қабылдау – кезек күттірмес мәселе» екенін алға тартып, қазақтілді азаматтардың өз елінде Конституциялық құқығы тапталмауын табанды түрде қорғап келеді. Бұл – ел тұтастығын, береке-бірлікті ойлаған адамның азаматтық ұстанымы. «Қазақ тілінің мүддесіне қарсы Үкіметпен қанша уақыт өмір сүреді екенбіз?! Әлемде мемлекеттің мемлекеттік тілге, мемлекеттік мүддеге қарсы шығатын парадокс тек бізде ғана» дегенді айту үшін мінез керек, ұлтын жан-тәнімен сүю керек. Қайраткер Қазыбек Иса қасқайып тұрып үкіметке шындықты дәлелді айтса, бұл да мінезді депутат екенін аңғартады. Мемлекеттік тіл мәртебесіне арналған дара заңды қабылдау күн тәртібінен түспеуін қайта-қайта ескертіп: «Өзін сыйлайтын ел үшін ең алдымен әлемдік алты тіл емес, мемлекеттік тіл маңызды» деуі – ұлттық мүддемен үндескен ұтымды пікір екені дау тудырмас. Қайраткер проблеманы көтеріп қана қоймай, оның шешу жолдарын да ұсынады. «Бізге «мен мемлекеттік тілде сөйлеймін» деген шектеусіз акцияны бастайтын уақыт баяғыда жеткен. Ол үшін барлық жерде, қай ұлттың өкілі болса да, тек мемлекеттік тілде сөйлеуі керек. Осылай құлдық құлықтан құтылмай, мың жер-

ден заң болғанның өзінде де, қазақ тілін жаппай қолдану қиын. Сондықтан да көпшілік орындарда, дүкендерде, жиындарда, барлық жерде қазақша сөйлейік. Министрлерге, әкімдерге, депутаттарға, мемлекеттік қыз-меткерлердің бәріне, қандай ұлт болсын, мемлекеттік тілде сұрақ қойып, мемлекеттік тілде жауап талап етіңіздер. Бұл – заңмен бекітілген ереже», деп Қазекен осылай заң аясында әрекет етуді ұсынады. Тағы бір сөзінде: «Қазақ жастары қылышынан қан тамған кенес империясына қарсы алаңға жан үшін шыққан жоқ, нан үшін шыққан жоқ, намыс үшін шықты. Пұл сұрап шыққан жоқ, тіл сұрап шықты! Жоғалып бара жатқан ұлттық рухы атойлап, алаңға аттан-мен шыққан еді» дей келе, сол ұлттық мүдде тәуелсіз елімізде қалай қорғалу керектігін жіліктеп, тарихты да, тағдырды да, елдікті де, ерлікті де дөп баса алды. Ұлттық құндылықтарды ұлықтау, рухани жаңғыру, ұлттық мүдде, ұлттық код туралы де, кесек-кесек ойлары бүгінгі де, болашақтағы да оқырманды бейжай қалдырмайды. Біз бұл жолы мемлекеттік тілдің мәртебесін арттырудағы, оның қолданыс аясын кеңейтіп, тұғырына қондырудағы қайраткер, қаламгер Қазыбек Иса еңбегінің бір қырын ғана көрсетуді мақсат еттік. Онда биік-биік белестер тұр. Оны бағындыру үшін де мінез керек, білік керек. Сол жолда береке-бірлігіміз арта бергей.

Кәрімбек ҚҰРМАНӘЛИЕВ,
ҰҒА академиясы,
Ұлттық құрылтай мүшесі
«Егемен Қазақстан»

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Бас редактор –
Құлтөлеу МҰҚАШ
Бас редактордың бірінші орынбасары –
Зейнолла АБАЖАН

Qazaquni.kz ақпарат агенттігінің
Бас редакторы –
Азамат ТАСҚАРАУЛЫ

Жауапты хатшы –
Гүлмира САДЫҚ

БӨЛІМ РЕДАКТОРЛАРЫ:
Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)

Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:
Астана тілшілер қосыны:
Азамат ТАСҚАРАУЛЫ
(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:
Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:
Нұрсұлтан НҰРМАН
(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:
Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Жезқазған қаласы:
Жанат АСАНҚАЛИ
(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Қарағанды облысы:
Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:
Телен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:
Рахат АЛТАЙ
(8-775-998-15-39)

Түркістан облысы:
Әбдіғәппар АЙДАР
(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)
Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:
Әтіргүл ТӘШИМ (8-702-489-47-23)

Тарату бөлімі:

Астанада:
Жасулан ИСА
(8-776-120-19-72)

Шымкентте:
Мұтан ИСМАЙЫЛ
(8-701-692-1340),

Астанада «Алты Алаш»
дүңгіршіктерінде сатылады
(8-701-572-88-47)

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігінде 19.12.2012 жылы тіркелген.
Күәлік №13976-Г (Алғашқы күәлік №1270-Г, 01.08.2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқарасы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз. Қолжазбалар өңделеді және қайтарылмайды. Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап береді. Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жасалуды ешкірт.

Газетте «Қазақпараттың» материалдары пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 400
ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:
050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3 ықшамауданы, С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:
8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com
www.qazaquni.kz

Кезекші редактор
Гүлмира САДЫҚ

ТОО «Қазақ үні»
БИН 000540006784
ИИК KZ2508560000000385541
АГФ АО «БанкЦентрКредит»
г. Алматы, БИК КСВКЗКХ, Кбе 17
Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында
басылды. Алматы қ., С. Мұқанов к., 223 б.
Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ – «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380
«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 ай	қала	429,24	3 ай	қала	1287,72	6 ай	қала	2575,44	12 ай	қала	5150,88
1 ай	ауыл/аудан	447,86	3 ай	ауыл/аудан	1343,58	6 ай	ауыл/аудан	2687,16	12 ай	ауыл/аудан	5374,32